

מרכז אלרום לחקר מדיניות
ואסטרטגיית אוויר וחלל
אוניברסיטת תל אביב

מעורבות סין במזרח התיכון והשפעתה הפוטנציאלית על חיל האוויר הישראלי

שרה פיינברג, תומר פדלון

מחקר (0324) : מאי 2024

מעורבות סין במזרח התיכון והשפעתה הפוטנציאלית על חיל האוויר הישראלי

שרה פיינברג, תומר פדלון

מחקר (0324): מאי 2024

מרכז אלרום לחקר מדיניות
ואסטרטגיית אוויר וחלל
אוניברסיטת תל אביב

מרכז אלרום לחקר מדיניות ואסטרטגיית אוויר וחלל

ראש המרכז: פרופ' אביתר מתניה

אוניברסיטת תל אביב הקימה את מרכז אלרום לחקר מדיניות ואסטרטגיית אוויר וחלל בשיתוף עם חיל האוויר על מנת לרתום את תחומי המחקר האקדמיים לפיתוח ולקידום תשתית מחקרית אינטרדיסציפלינרית בתחומי אוויר וחלל.

המרכז מקדם מחקר תיאורטי ויישומי עם חוקרים מהדיסציפלינות האקדמיות השונות, כמו גם עם חוקרים ממערכת הביטחון בכלל ומחיל האוויר בפרט. מטרתו העיקרית של המרכז הן להוות מוקד למידה ומחקר לחוקרים ולסטודנטים מהפקולטות השונות העוסקים בתחומי אוויר וחלל, למסד בישראל עיסוק אקדמי בר־קיימא בנושאי מדיניות ואסטרטגיית אוויר וחלל ולפתח עתודה של חוקרים ואנשי אקדמיה בכירים, שמחקרם עוסק בהיבטים שונים של נושאים אלה.

China's Engagement in the Middle East and its Potential Impact on the Israeli Air Force

Research (0324): May 2024
Sarah Fainberg and Tomer Fadlon

מעורבות סין במזרח התיכון והשפעתה הפוטנציאלית על חיל האוויר הישראלי

מחקר (0324): מאי 2024
שרה פיינברג ותומר פדלון

פיינברג, ש', ופדלון, ת', "מעורבות סין במזרח התיכון והשפעתה הפוטנציאלית על חיל האוויר הישראלי", מחקר 0324, מאי 2024, אוניברסיטת תל אביב

Sarah Fainberg and Tomer Fadlon, "China's Engagement in the Middle East and Its Potential Impact on the Israeli Air Force" [in Hebrew], Research 0324, May 2024, Elrom Center for Air and Space Studies, Tel Aviv University

מרכז אלרום לחקר מדיניות
ואסטרטגיית אוויר וחלל
אוניברסיטת תל אביב

מרכז אלרום לחקר מדיניות ואסטרטגיית אוויר וחלל

חיים לבנון 30, תל אביב 6997801
airspace@tauex.tau.ac.il

© מאי 2024

כל הזכויות שמורות לאוניברסיטת תל אביב.
אין להעתיק, לשכפל, להקליט, לתרגם, לאחסן כמאגר
מידע או להפיץ מסמך זה או קטעים ממנו בשום צורה
ובשום אמצעי, אלקטרוני, אופטי או מכני (לרבות צילום
והקלטה), ללא אישור בכתה מהמוציא לאור.
העמדות המופיעות במסמך הן של המחברים בלבד ואינן
משקפות את עמדות המרכז.

ראש המרכז: פרופ' אביתר מתניה
עורך מקצועי: אל"מ (מיל") ד"ר אסף הר
עורכת: אסנת זילברמן
עוזרי מחקר: אור אמיני ומתן בן יוסף
עיצוב גרפי: מיכל סמירקובץ, המשרד לעיצוב גרפי

מסת"ב: 978-965-93098-4-9 ISBN

מחקר זה מבקש לנתח את המעורבות הסינית במזרח התיכון ובצפון אפריקה (אזור MENA), תוך התמקדות בהשפעתה הפוטנציאלית על סביבת הפעולה של חיל האוויר הישראלי. המחקר מתווסף לשני מחקרים קודמים שפורסמו על ידי מרכז אלרום לחקר מדיניות ואסטרטגיית אוויר וחלל, העוסקים בתפיסות המבצעיות של סין ובטכנולוגיות הצבאיות הסיניות.

המעורבות הסינית במדינות MENA הולכת וגדלה, בעיקר בפן הכלכלי ובפן המדיני, ובמידה פחותה בפן הצבאי. במישור הכלכלי, סין הרחיבה באופן ניכר את השקעותיה בתשתיות באזור בעקבות יוזמת ה-BRI (Belt and Road Initiative). גם במישור המדיני השפעתה של סין גוברת, תוך פיתוח והעמקת שיתופי פעולה עם מרבית השחקנים באזור ואף באמצעות מילוי תפקיד של מגשרת, לפחות למראית עין. המעורבות הצבאית הסינית באזור אמנם מוגבלת בשלב זה, אך נמצאת במגמת עלייה אשר מתבטאת בנוכחות ימית מצומצמת, בהקמת בסיס צבאי בג'יבוטי, במכירת אמצעי לחימה וציוד ובהעברת טכנולוגיות דו-שימושיות (צבאיות-אזרחיות).

עד כה, למעורבות הסינית השפעה מועטה בלבד על ארכיטקטורת הביטחון במדינות MENA בכלל, ועל סביבת הפעולה של חיל האוויר הישראלי בפרט. זאת הן בשל היקפה המצומצם של מעורבות זו, והן בשל הזהירות שבה נוהגת סין במדיניות החוץ שלה באזור. יש להדגיש כי עיקר הקשרים הכלכליים והמסחריים של סין במזרח התיכון הם עם מדינות פרו-אמריקניות: ערב הסעודית, איחוד האמירויות, מצרים וישראל.

מספר תהליכים עלולים להגביר את המעורבות הסינית במדינות MENA ובכך להשפיע על ארכיטקטורת הביטחון ועל התווך האווירי באזור: התגברות החיכוך בין סין ובין ארצות הברית וגיבוש מחנה אנטי-אמריקני שבמרכזו סין, רוסיה ואיראן; והזדמנויות לייצוא אמצעי לחימה לאור התקדמות הטכנולוגיות הצבאיות בסין ולנוכח המיקוד הרוסי במלחמה באירופה והסנקציות המוטלות על רוסיה.

בשנים הקרובות יש להביא בחשבון מספר התפתחויות העלולות להשפיע על יכולת הפעולה של חיל האוויר הישראלי. ראשית, אספקת אמצעי לחימה סיניים, שבעבר התבססו על חיקוי נחות של אמצעי לחימה רוסיים אך כיום כוללים גם טכנולוגיות מתקדמות יותר מאלה שרוסיה מספקת (בפרט בתחומים AI, ביוטכנולוגיה, רובוטיקה ואחרים)¹. שנית, העברת טכנולוגיות דו-שימושיות העשויות לקדם את יכולותיהן של מדינות האזור, ובפרט איראן, לפתח אמצעי לחימה (טכנולוגיות תקשורת, מחשוב, תוכנה, חלל ומל"טים). שלישית, פגיעה

¹ John A. Tirpak, "DIA Says China's Weapon Technology Advancing Fast While Russia Falls Behind," Air & Space Forces Magazine, April 30, 2021, <https://www.airandspaceforces.com/dia-says-chinas-weapon-technology-advancing-fast-while-russia-falls-behind/>.

תוך כדי לחימה בתשתיות בבעלות סינית או בתשתיות שהוקמו בסיוע סיני אשר עלולה ליצור מתיחות עם סין. ורביעית, הגברת המעורבות האזרחית של סין בתשתיות והגברת נוכחותה הצבאית בים ובנמלים.

ד"ר שרה פיינברג, ראש תוכנית מחקר מעצמות וחוקרת בכירה במרכז אלרום לחקר מדיניות ואסטרטגיית אוויר וחלל. מרצה בתוכנית ללימודי ביטחון באוניברסיטת תל אביב. שימשה כיועצת למדיניות ולנושאים אסטרטגיים במשרד הביטחון.

ד"ר תומר פדלון, המנהל האקדמי של מרכז אלרום לחקר מדיניות ואסטרטגיית אוויר וחלל ומרצה באוניברסיטת תל אביב. עמית מחקר בתוכנית לכלכלה וביטחון לאומי במרכז למדיניות ישראל סין ע"ש דיאן וגילפורד גלייזר במכון למחקרי ביטחון לאומי.

תוכן העניינים

7	מבוא
9	האינטרסים הגלובליים של סין
10	יוזמת "החגורה והדרך" (BRI)
12	האינטרסים הסיניים במזרח התיכון
12	הבטחת גישה למשאבי אנרגיה
14	הרחבת שווקים ושותפויות כלכליות
16	הבטחת חופש ניווט בנתיבי הים של MENA
17	בלימת הטרור הג'יהאדיסטי
18	הרחבת השפעה הסינית על רקע התחרות הבין-מעצמתית הגוברת
19	מבט על העמדה הסינית בעקבות מתקפת ה-7 באוקטובר
21	מעורבות סין במזרח התיכון: מערך מדיניות ואמצעים מורכב ומקיף
	המעורבות הסינית במזרח התיכון והשלכותיה האפשריות על מרחב הפעולה של
22	חילות אוויר
23	רצינול ודרכי פעולה של סין באזור MENA
25	הקמת ותפעול פרויקטים בתחום התשתיות
27	העברת טכנולוגיות למדינות MENA
31	ייצוא נשק
35	מעורבות צבאית גוברת
	סיכום ומסקנות: השפעתה הפוטנציאלית של סין על הפעילות האווירית
38	במרחב MENA
43	נספח א': רשת תשתיות אזרחיות של סין במזרח התיכון ובצפון אפריקה
47	נספח ב': חשש מפני שימוש צבאי של סין בתשתיות אזרחיות
49	נספח ג': יחסי סין-איראן בתחומי החלל והסייבר
50	נספח ד': ייצוא הנשק של סין למדינות המפרץ, לאיראן ולצפון אפריקה
53	נספח ה': שותפויות ביטחוניות בין סין ובין מדינות MENA

תרשימים

- 13 **תרשים 1:** צמיחת הביקוש לנפט בסין
- 13 **תרשים 2:** שליש מייבוא הנפט של סין בשנת 2023 הגיע ממדינות המזרח התיכון
- 14 **תרשים 3:** הייצוא של סין למדינות מרכזיות באזור MENA בשנת 2023
- 15 **תרשים 4:** FDI סיני (מניות) במדינות נבחרות באזור MENA
- 16 **תרשים 5:** קווי התקשורת הימיים של סין למפרץ הפרסי
- 27 **תרשים 6:** השקעות סיניות בתשתיות באזור MENA נכון לשנת 2023
- 32 **תרשים 7:** ייצוא נשק מסין למזרח התיכון בשנים 2010-2021
- 32 **תרשים 8:** ייצוא הנשק הסיני למזרח התיכון בשנים 2016-2023 לפי קטגוריית נשק
- 46 **תרשים 9:** אזור פיתוח העיר החכמה NEOM

מחקר זה מבקש לבחון את המעורבות הסינית במזרח התיכון ובצפון אפריקה (אזור MENA) בעשור האחרון ואת השלכותיה האפשריות על מרחב הפעולה של חיל האוויר הישראלי לקראת העשור הבא. לשם כך תנתח המעורבות הסינית בשתי רמות: הרמה האסטרטגית והרמה האופרטיבית. ברמה האסטרטגית, המחקר בוחן את שאיפותיה הגלובליות של סין ואת האופן שבו הן משליכות על האינטרסים הסיניים באזור MENA. ברמה האופרטיבית נבחנת השאלה כיצד מעורבותה ההולכת וגוברת של סין באזור, המתבטאת בעיקר בקשרים כלכליים מתהדקים, בשיתופי פעולה טכנולוגיים ובפיתוח תשתיות אזרחיות, עשויה להשפיע על הסביבה האופרטיבית של חיל האוויר הישראלי.

העמקת המעורבות הסינית מעלה שני נושאים עיקריים למעקב:

1. פוטנציאל ההתעצמות הטכנולוגית והצבאית של שחקני מפתח באזור, לרבות איראן ושלוחיה.
2. אילוצים ומגבלות אפשריים העלולים להיווצר כתוצאה ממעורבות זו, לרבות מגבלות על חופש הפעולה של חיל האוויר הישראלי.

המחקר שואף להוסיף נדבך נוסף לשיח הישראלי על אודות המעורבות הסינית באזור MENA. עד כה, מרבית המחקרים בחנו את האינטרסים האסטרטגיים של סין בראייה רחבה אשר אינה מקשרת ביניהם לבין ההיבט האופרטיבי. מחקר זה מבקש להשלים את הפער, ולבחון את האסטרטגיה הסינית בשילוב עם פעולות שכבר נעשות באזור. המחקר מתמקד בנושאים הנוגעים לנקודת מבטו של חיל האוויר הישראלי, ועל כן אינו מכסה תחומים פחות רלוונטיים עבור החיל, כגון לוחמת מידע סינית או הפעלת עוצמה רכה סינית באזור.

הספרות האקדמית והשיח הפוליטי בנוגע לסין כוללים שתי פרדיגמות מנוגדות לגבי יעדיה האסטרטגיים: גישה ניצית, הרואה בכל מעורבות סינית איום על הביטחון הלאומי ושאיפה לערער את ההגמוניה האמריקנית בסדר העולמי, ומנגד גישה מתונה, שאינה מזהה איום כלשהו בצעדים הסיניים ומייחסת אותם אך ורק לאינטרסים כלכליים. מחקר זה אינו מניח כי פרדיגמה כלשהי היא הנכונה, ובוחן התפתחויות אפשריות שאליהן עשויה להוביל כל אחת מן הפרדיגמות.

בחלקו הראשון של המחקר יפורטו האינטרסים הגלובליים של סין ויבחן הקשר ביניהם לבין האינטרסים האזוריים שלה ב-MENA. יוצגו הקשרים הכלכליים הרבים שנקמו בין סין לבין מדינות המזרח התיכון, לרבות יחסי סחר שאינם מסתכמים רק בייבוא נפט ובהשקעות זרות ישירות. כמו כן, יותחן גישה של סין למזרח התיכון בהקשרי התחרות הבין-מעצמתית, והמודוס אופרנדי שלה. בחלקו השני של המחקר תיבחן המעורבות הרב-ממדית של סין

באזור. לשם כך אנו מציעים מסגרת מחקר הבוחנת ארבעה ממדים רלוונטיים עבור חיל האוויר הישראלי:

1. מעורבות הולכת וגדלה בפרויקטים הנוגעים לתשתיות, לרבות נמלים ותחבורה, אשר עשויים להשפיע על פעולות צבאיות.
2. העברת טכנולוגיות דו-שימושיות למדינות MENA (תקשוב, סייבר, חלל, דיגיטל, טכנולוגיות גרעיניות אזרחיות).
3. שיתוף פעולה ביטחוני, לרבות תרגילים צבאיים משותפים, אפשרות להקמת בסיסי צבא סיניים באזור ומבצעים לשמירת שלום.
4. העברת אמצעי לחימה למדינות MENA.

מטרת המחקר היא לעורר שיח סביב המעורבות הסינית באזור, ולפתח חשיבה על אודות השלכותיה הפוטנציאליות². אמנם המחקר מבוסס על נתונים קיימים ועל תהליכים המתרחשים בפועל, אך הוא פרוספקטיבי במהותו, שכן הוא שואף להציג מגוון רחב של תרחישים העשויים להתממש ולהשפיע על מרחב הפעולה של חיל האוויר הישראלי. כיום המעורבות הסינית באזור אינה משפיעה באופן משמעותי על פעילות החיל, אך אפשר שזו תגבר בעתיד, ותציב בפניו אתגרים. לפיכך, המחקר מנסה להצביע על השלכות אפשריות אשר עשויות לעניין את חיל האוויר, וזאת מבלי לשלול את האפשרות שמעורבות סינית מוגברת באזור כלל לא תשפיע על פעילותו. לבסוף, אנו מבקשים להודות לאל"מ (מיל) ד"ר אסף הלר על הליווי האקדמי בכל שלבי המחקר והכתיבה.

² מחקר זה עורר עניין רב בקרב מומחי סין ומקבלי החלטות בארצות הברית, לרבות הקונגרס האמריקני, ולפיכך הוצג בפניהם על פי בקשתם.

האינטרסים הגלובליים של סין

הפיכתה של סין למעצמה עולמית היא התופעה המשמעותית ביותר במערכת הבין-לאומית מאז תום המלחמה הקרה. תופעה זו מעלה שאלה בלתי נמנעת לגבי כוונותיה של סין והאינטרסים המנחים אותה. לכן, בפרק זה נציג את האינטרסים הגלובליים של סין, וננתח כיצד הם משפיעים על כוונותיה ועל התנהלותה באזור המזרח התיכון וצפון אפריקה (MENA).

בסיום המלחמה הקרה הפך הסדר הליברלי המערבי בהובלת ארצות הברית לשיח השולט במערכת הבין-לאומית. ארצות הברית הפכה למודל לחיקוי, דבר שהשפיע על אופייה של המערכת כולה. מדינות רבות אימצו עקרונות כלכליים הדוגלים בליברליזציה של השווקים ועקרונות פוליטיים של דמוקרטיה. סין אימצה את העקרונות הכלכליים בלבד, תוך הטלת סייגים ומגבלות. אימוץ כלכלת השוק הוביל למהפכה שכונתה "הנס הכלכלי של סין", והתאפיינה בשנים רבות של צמיחת תמ"ג דו-ספרתית. מודל זה נשען על השקעות ענק ממשלתיות בענפים רבים, דוגמת ענף הנדל"ן, אשר נועד לבנות את הערים הסיניות ולסייע בתהליך עיור דרמטי במסגרתו עברו מאות מיליוני בני אדם מן הכפרים אל הערים. למודל זה היו מנועי צמיחה נוספים, הקשורים באינטרסים הגלובליים של סין:

1. **מדיניות ייצוא אסרטיבית** הפכה את סין בשנת 2008 לייצואנית הסחורות הגדולה בעולם, ותוך שנים ספורות לשותפת הסחר העיקרית של יותר ממאה מדינות ברחבי תבל. כיום, חלקה של סין בסחר העולמי בסחורות הוא כמעט 14% (נתון נכון לשנת 2022)³. עם שילובה של התעשייה הסינית בשרשרת האספקה הגלובלית, סין נעשתה תלויה באספקת חומרי גלם, משאבי אנרגיה ורכיבים וכן בגישה חופשית לשווקים זרים, בעוד שהעולם תלוי בסין לצורך ייבוא מוצרים מוגמרים, כפי שהמחיש משבר הקורונה⁴.
2. **השקעות זרות ישירות**: שאיפתה של סין לצבור ידע מתקדם הפכה אותה לאחד היעדים המרכזיים של השקעות זרות ישירות (FDI), אשר הסתכמו ב-15.6% מהתמ"ג שלה בשנת 2022, על פי נתוני ארגון ה-OECD⁵. במרוצת השנים שימשו ה-FDI כמקור לטכנולוגיות ברמה עולמית, וסיפקו לסין משאבים פיננסיים רבים, תעסוקה, הכשרות מקצועיות מסוגים שונים, השתלבות בכלכלה הגלובלית ועוד.
3. **השקעות סיניות ברחבי העולם**: בין השנים 2003-2022 גדל ערכן של ההשקעות הסיניות בגופים זרים מסכומים זניחים לכמעט 150 מיליארד דולר בשנה, ולעתים אף מעבר

³ Truman Du, "All of the World's Exports by Country, in One Chart," *Visual Capitalist*, October 3, 2023, <https://www.visualcapitalist.com/cp/worlds-exports-by-country-one-chart/>

⁴ Alessandro Nicita and Carlos Razo, "China: The Rise of a Trade Titan," *UNCTAD*, April 27, 2021, <https://unctad.org/news/china-rise-trade-titan>.

⁵ "People's Republic of China," *OECD Data*, accessed March 20, 2023, <https://data.oecd.org/china-people-s-republic-of.htm>.

לכך. מלבד הבטחת נגישות לטכנולוגיות מתקדמות, לחומרי גלם ולמקורות אנרגיה לטווח הארוך, השקעות אלה הגבירו את השתלבותה של סין בשוק העולמי, וסיפקו לה השפעה על תשתיות לאומיות, מוסדות פיננסיים, הנהגות מדינות וארגונים בין-לאומיים ברחבי העולם.

מאפיינים אלה, יחד עם היווצרותו של מעמד ביניים אשר מנה כחצי מיליארד איש, הביאו רבים להאמין כי סין, הנהנית מהסדר העולמי הליברלי, תידרש לאמץ ערכים ליברליים ולבצע שינויים פוליטיים בהתאם.⁶ אולם נראה כי סין ניצלה את השגשוג הכלכלי, את השווקים הפתוחים ואת היציבות היחסית שסיפק הסדר העולמי הליברלי בהנהגת ארצות הברית על מנת לשמר את צמיחתה הכלכלית, תוך אימוץ סלקטיבי של עקרונותיו. במקביל, סין אתגרה יותר ויותר את ההנהגה האמריקנית ואת יסודות הסדר העולמי הליברלי, מתוך שאיפה לתפוס מקום בראש השולחן לצד ארצות הברית ולתת במה לערכים מתחרים. מעבר לכך, היא הבהירה שוב ושוב כי המפלגה הקומוניסטית השלטת לא תתיר כל שינוי של הסדר הפוליטי בסיין, שבו היא מחזיקה בכוח בלתי מוגבל.

יוזמת "החגורה והדרך" (BRI)

יוזמת "החגורה והדרך" (Belt and Road Initiative – BRI) משקפת את תוכנית הפעולה של סין למינוף פרויקטים כלכליים מחוץ לגבולותיה, על מנת להגדיל את השפעתה הפוליטית והאסטרטגית. יוזמה זו מחייבת הקמת וניהול תשתיות תחבורה יבשתיות וימיות חוצות גבולות ופעילויות כלכליות ברחבי מדינות אירו-אסיה, מתוך כוונה לקשר אותן זו לזו. היוזמה תופסת מקום מרכזי במדיניות החוץ של הנשיא שי ג'ינפינג, ומאז אימוצה בשנת 2013 השקיעה ממשלת סין בכ-150 מדינות וארגונים בין-לאומיים.

מטרותיה העיקריות של יוזמת ה-BRI עולות בקנה אחד עם מנועי הצמיחה הכלכליים שהוזכרו לעיל.⁷ ראשית, הגדלת הייצוא. שנית, הרחבת שווקים למוצרים ולשירותים של כלכלת סין החדשה. דוגמה לכך היא "דרך המשי הדיגיטלית", שמטרתה המרכזית לפתח תשתיות מידע ותקשורת, מסחר אלקטרוני, בנקאות באינטרנט, ערים חכמות ורשתות מחשבים תעשייתיות. שלישית, גיוון נתיבי הייצוא היבשתיים של סין והפחתת התלות בארצות הברית כשותפת הסחר החשובה ביותר. 90% מסחר החוץ הסיני עובר דרך הים, בעוד שהצי האמריקני שולט בחופים ויכול בכל עת לעצור את זרמי הסחר מסין. על כן סין בונה נמלים ונתיבים יבשתיים כחלופה לייבוא הימי שלה – בפקיסטן, בתאילנד ובמיאנמר, וכן בסיס ימי צבאי בג'בוטי. רביעית, הבטחת נגישות למשאבי טבע, ובפרט למגזר האנרגיה,

⁶ David Blair, "Will Liberal Hegemony Lead to a Cold War in Asia?" in *Consensus or Conflict?: China and Globalization in the 21st Century*, eds. Huiyao Wang and Alistair Michie (Singapore: Springer, 2021), 31, https://doi.org/10.1007/978-981-16-5391-9_3.

⁷ Yakov Silin et al., "China's Economic Interests in the 'One Belt, One Road' Initiative," *SHS Web of Conferences* 39 (2017): 01025, <https://doi.org/10.1051/shsconf/20173901025>.

של מדינות מרכז אסיה, המזרח התיכון ואפריקה. החל משנת 2015 סין היא יבואנית הנפט הגדולה בעולם, והתלות בנפט גולמי מחייבת אותה לנהל מדיניות חוץ אשר מבטיחה גישה אליו. ראוי גם לציין כי סין זקוקה לאורניום על מנת להבטיח את הגדלת הקיבולת של תחנות הכוח הגרעיניות שלה. חמישית, הגדלת ההשקעות הזרות הישירות בחברות סיניות, שכן באמצעות יוזמת ה-BRI סין מיישמת את אסטרטגיית ההשקעות הגלובלית שלה, מגוונת את הנכסים הזרים ומרחיבה את תשתיות התחבורה שלה אל מחוץ לגבולותיה. ומטרה שיטית ואחרונה, יצירת אזור מטבע של היואן הסיני במרכז אסיה ובדרום-מזרח אסיה. על מנת לשפר הסדרי תשלומים במטבעות לאומיים, ובפרט במטבע היואן, סין מפתחת מערכת פיננסית ייחודית אשר תאחד בנקים לפיתוח אזורי.

ההתפתחויות הכלכליות הללו יצרו אינטרסים לאומיים שונים, אשר התגבשו בעשורים האחרונים ככל שגברו מעמדה העולמי של סין וביטחונה העצמי. אף שדיון מעמיק בהתפתחות האינטרסים הלאומיים של סין חורג מגבולות מחקר זה, חשוב לציין את העיקריים שבהם על מנת לספק הקשר לדיון על האינטרסים של סין ב-MENA והתנהלותה באזור. האינטרסים הלאומיים העיקריים של סין הם:

1. שמירה על המונופול הפוליטי של המפלגה הקומוניסטית בסין ועל עליונותו של המשטר הקומוניסטי.
2. שמירה על הריבונות ועל האינטגרציה הטריטוריאלית של סין (כולל איחוד מחדש עם טיוואן).
3. שיקום (או בנייה מאפס, בהתאם לפרספקטיבה) עמדת הכוח העולמית של סין ושימורה ("הגשמת החלום הסיני").
4. שמירה על הזכויות והאינטרסים הימיים של סין (לרבות הדומיננטיות בים סין הדרומי מאז שנת 2013).
5. שמירה על צמיחה כלכלית בת-קיימא ומאוזנת ותמיכה בפיתוח בר-קיימא של המדינה.
6. שמירה על חופש הניווט הימי של סין ברחבי העולם, כמו גם על נגישותה הגלובלית לחומרי גלם, למקורות אנרגיה, לשווקים וכדומה.
7. רכישת יכולת חדשנות ויכולת טכנולוגית עצמאית בתחומים מרכזיים.

תחת שלטונו של שי ג'ינפינג, נראה כי סין נחושה להגשים את שאיפת ההתחדשות הלאומית שלה⁸. ככל שגוברים התחרות העולמית והמתחים עם ארצות הברית, בייחוד באזור MENA, הופכים האינטרסים של סין באזור ומעורבותה בו לרלוונטיים עוד יותר.

⁸ Eyal Proper, "China's Core Interests and the Rising Tension with the United States: Implications for the World Order," *Strategic Assessment* 23, no. 4 (2020): 106-12, <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2022/12/Chinas-core-interests.pdf>.

האינטרסים הסיניים במזרח התיכון

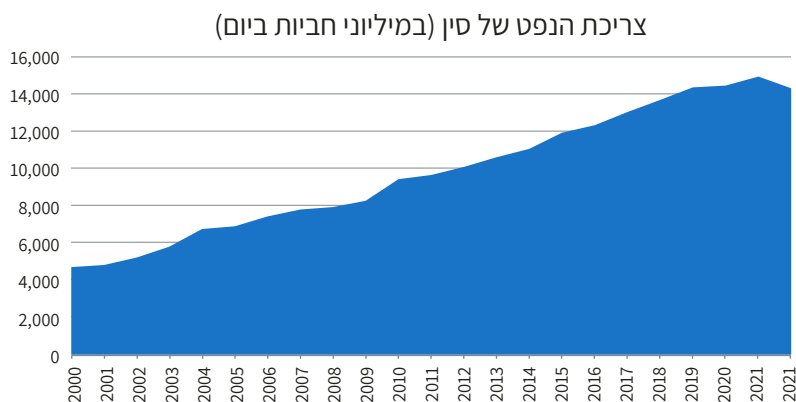
החל משנות האלפיים התמקדו האינטרסים הסיניים במזרח התיכון במישור הכלכלי, בדגש על הבטחת ייבוא משאבי אנרגיה לסין ופיתוח שווקים חדשים. על רקע החרפת התחרות הבין-מעצמתית בזירה הגלובלית החלה סין להדק את קשריה הדיפלומטיים עם כמה שיותר מדינות באזור, ובמקביל הגבירה, אם כי במידה פחותה יותר, את שיתופי הפעולה בתחום הטכנולוגי-ביטחוני. בפרק זה יוצגו האינטרסים העיקריים של סין באזור, אותם ניתן לסכם באופן הבא:

1. הבטחת גישה למשאבי אנרגיה.
2. הרחבת שווקים ושותפויות כלכליות.
3. הבטחת חופש ניווט בנתיבי הים של MENA.
4. בלימת הטרור הג'יהאדיסטי.
5. הרחבת ההשפעה הסינית על רקע התחרות הבין-מעצמתית הגוברת.

האינטרס העליון של סין במזרח התיכון הוא ללא ספק כלכלי ואנרגטי. לצד אינטרס זה מקדמת סין מגוון אינטרסים נוספים, שמיקומם בסדר העדיפויות השתנה עם חלוף הזמן. לדוגמה, האינטרס הסיני של בלימת הטרור הג'יהאדיסטי והתפשטות ארגון המדינה האסלאמית (דאעש) בלט במחצית השנייה של העשור הקודם. לעומת זאת, האינטרס של ערעור השפעת ארצות הברית וניצול נסיגתה ההדרגתית מן האזור עלה לקדמת הבמה בשנים האחרונות על רקע החרפת התחרות הבין-מעצמתית בין וושינגטון לבייג'ין. להלן יפורטו האינטרסים העיקריים של סין במזרח התיכון. בהמשך הפרק, תנותח העמדה הסינית בעקבות מתקפת ה-7 באוקטובר.

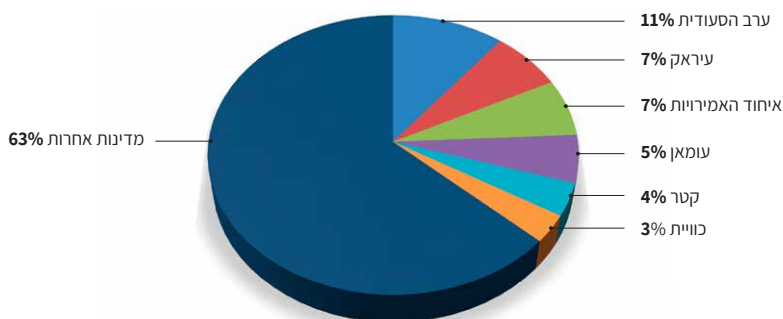
הבטחת גישה למשאבי אנרגיה

סין רואה באזור MENA מקור אנרגיה עיקרי בעל חשיבות מכרעת למאמצי התיעוש שלה. במהלך השנים האחרונות גדלה צריכת האנרגיה של סין באופן דרמטי (תרשים 1).

תרשים 1: צמיחת הביקוש לנפט בסין⁹

כתוצאה מכך, האינטרסים של סין במזרח התיכון משנות התשעים ואילך התמקדו בהבטחת נגישותה למקורות האנרגיה של האזור, ובמידה פחותה בהגדלת חלקה בשווקים המתפתחים המזרח התיכון מספק למעלה מ-30.3% מהנפט המיובא לסין ולמעלה מ-25% מצריכת הנפט שלה. הוא משמש מקור חיוני לצורכי האנרגיה של סין, ללא תחליף בעתיד הנראה לעין (תרשים 2).

תרשים 2: שליש מייבוא הנפט של סין בשנת 2023 הגיע ממדינות המזרח התיכון¹⁰

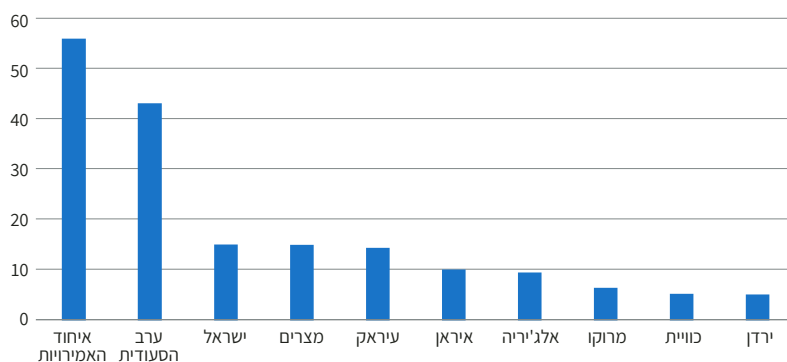
⁹ C. Textor, "Oil Consumption in China 1998-2022," *Statista*, August 25, 2023., <https://www.statista.com/statistics/265235/oil-consumption-in-china-in-thousandbarrels-per-day/>.

¹⁰ Daniel Workman, "Top 15 Crude Oil Suppliers to China," *World's Top Exports*, accessed April 10, 2024, https://www.worldstopexports.com/top-15-crude-oil-suppliers-to-china/?expand_article=1.

הרחבת שווקים ושותפויות כלכליות

“נייר המדיניות הערבית” של סין משנת 2016 מבהיר כי האינטרסים הסיניים באזור מתמקדים בתחומי האנרגיה, הסחר וההשקעות¹¹. ואכן, הנתונים מלמדים כי בעשור האחרון היקפי הסחר של מדינות MENA עם סין היו גבוהים מהיקפי הסחר שלהן עם כל שותף סחר אחר, ומגמת גידול זו צפויה להמשיך בשנים הקרובות¹².

למעשה, המזרח התיכון מהווה יעד צומח עבור כוח העבודה של סין וחברות הבנייה והייצוא שלה, וכן עבור השקעותיה. בין השנים 2004-2021 גדל היקף הסחר של סין עם המזרח התיכון מ-40 מיליארד דולר ליותר מ-330 מיליארד דולר, ובכך גדל חלקו של המזרח התיכון בסחר החוץ הכולל של סין מ-3.8% ליותר מ-7% (תרשים 3).

תרשים 3: הייצוא של סין למדינות מרכזיות באזור MENA בשנת 2023 (מיליארד דולר)¹³

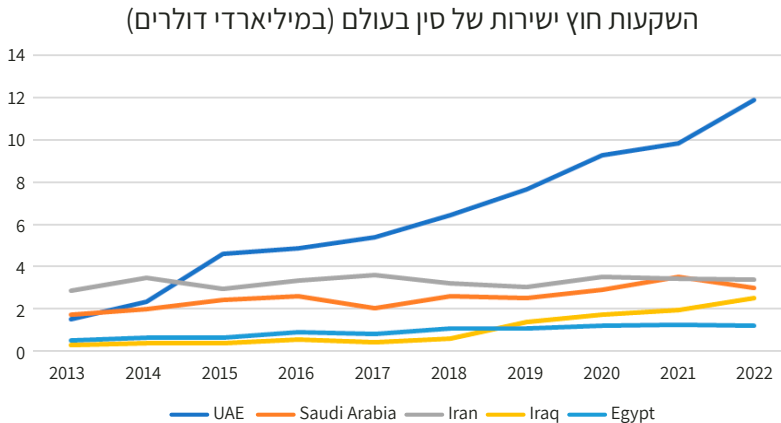
השקעותיה של סין במזרח התיכון ובצפון אפריקה בין השנים 2005-2022 הסתכמו ב-273 מיליארד דולר, ונטו לגדול בשנים האחרונות (תרשים 4). לפי ניתוחים שונים, בעשורים הקרובים חלקו של המזרח התיכון בכלכלת סין יישאר משמעותי, ואף עשוי לגדול באופן ניכר. בשנים האחרונות ניכרת גם מגמה הפוכה: מדינות במזרח התיכון, ובפרט ערב הסעודית,

¹¹ “Full Text of China’s Arab Policy Paper,” The State Council of the People’s Republic of China, January 13, 2016., http://english.www.gov.cn/archive/publications/2016/01/13/content_281475271412746.htm.

¹² Amin Mohseni-Cheraghloou, “MENA at the Center of the West: China’s ‘Opening up to the West’ Strategy,” Middle East Institute, March 9, 2021, <https://www.mei.edu/publications/MENA-center-west-chinas-opening-west-strategy>.

¹³ “ChinaMED: Looking at China’s Role in the Mediterranean Region,” ChinaMED, accessed May 1, 2024. <https://www.chinamed.it/>.

קטר, כוויית ואיחוד האמירויות, הגדילו משמעותית את השקעותיהן בסין¹⁴. זאת בשעה שמדינות מערביות צמצמו את השקעותיהן בסין, בעיקר בשנים 2022-2023¹⁵.

תרשים 4: FDI סיני (מניות) במדינות נבחרות באזור MENA (מיליארדי דולרים)¹⁶

בה בעת, ניכרת מעורבות כלכלית הולכת וגוברת של סין באזור, כפי שבאה לידי ביטוי בנתוני הסחר של סין. על פי נתוני המכס הסיניים, בשנת 2023 חלה ירידה של כ-5% בהיקפי הסחר של סין, כתוצאה מהיקפי סחר קטנים מבעבר עם מדינות מערביות ובהן ישראל, בעוד שנרשמה עלייה בהיקפי הסחר עם מדינות אחרות וביניהן רוסיה, מדינות דרום-מזרח אסיה (ASEAN) ומדינות המזרח התיכון. יש לציין כי עוד לפני שנת 2023 נרשמה עלייה חדה בהיקפי הסחר של סין עם מדינות MENA: בין השנים 2017-2022 עלו היקפי הסחר מ-262.5 מיליארד דולר ל-507.2 מיליארד דולר¹⁷. כמו כן, בינואר 2024 הצטרפו לראשונה לארגון הבריקס (BRICS) מדינות מזרח תיכוניות – איחוד האמירויות, מצרים ואיראן (בעת כתיבת מחקר זה ערב הסעודית עודנה שוקלת להצטרף לארגון), צעד הממחיש את הידוק קשריהן עם סין¹⁸.

¹⁴ Janette Chen, "Middle East Investors Eye China New Economy," *The Asset*, October 13, 2023, <https://www.theasset.com/article/50198/middle-east-investors-eye-china-new-economy>.

¹⁵ Stella Yifan Xie and Jason Douglas, "Chinese Money Flees the Western World," *The Wall Street Journal*, July 24, 2023, <https://www.wsj.com/articles/chinese-money-flees-the-western-world-673d9bbb>.

¹⁶ "ChinaMed: Looking at China's Role in the Mediterranean Region," ChinaMed, accessed March 20, 2024, <https://www.chinamed.it/>.

¹⁷ China Daily, "Sino Trade Volumes Soar with Middle East, Africa," *The State Council of the People's Republic of China*, July 17, 2023., https://english.www.gov.cn/news/202307/17/content_WS64b49b48c6d0868f4e8ddd72.html.

¹⁸ "Saudi Arabia Has Not Yet Joined BRICS – Saudi Official Source," *Reuters*, February 1, 2024., <https://www.reuters.com/world/saudi-arabia-has-not-yet-joined-brics-saudi-official-source-2024-02-01/>.

הבטחת חופש ניווט בנתיבי הים של MENA

מכיוון שסין נשענת במידה רבה על ייבוא אנרגיה דרך הים ועל סחר ימי, היא מייחסת חשיבות גוברת והולכת למיקומו הגאוגרפי-אסטרטגי של המזרח התיכון, השוכן על צומת הדרכים בין יבשות אסיה, אירופה ואפריקה, ומשמש כנקודת קשר חיונית המחברת בין צפון אמריקה ואירופה לבין אסיה (תרשים 5). יתרה מכך, האזור כולל מספר נקודות חנק ימיות (מסלול צר המשמש מעבר לאזור אחר) מהחשובות בעולם, ששליטה צבאית בהן עשויה להעניק יתרון אסטרטגי מכריע.

תרשים 5: קווי התקשורת הימיים של סין למפרץ הפרסי (מקור: Shutterstock)

מתקפות החות'ים בים האדום בעקבות המלחמה שפרצה בישראל ב-7 באוקטובר 2023 שופכות אור נוסף על בחינת האינטרסים של סין במזרח התיכון. מתקפות אלה גרמו לשיבושים בסחר הבין-לאומי, שכן אוניות סחר הנעות ממזרח למערב נאלצו להסיט את מסלולן למסלול ארוך יותר דרך כף התקווה הטובה. זוהי פגיעה בחופש השיט ופגיעה פוטנציאלית בסחר הבין-לאומי, המהווה מרכיב משמעותי בכלכלה הסינית. ניתן היה לצפות כי סין תפעל למניעת שיבושים אלה באמצעות קשריה עם מדינות המזרח התיכון, אך במקרה זה התגלה פער בין ההצהרות הסיניות, או בין מה שנדמה שביכולתה של סין לעשות, לבין מעשיה בפועל. רק בחודש ינואר 2024, לאחר חודשיים של פגיעות בשיט ובסחר, ניסתה סין להפעיל לחץ

על איראן כדי לרסן את כוחות החות'ים¹⁹. בחודש פברואר 2024 דווח כי אוניות סיניות בים האדום זוכות לליווי של הצי הסיני²⁰. תגובה סינית רפה זו מחווירה לעומת התגובה האמריקנית – גיוס קואליציה שתתקוף יעדים של החות'ים על מנת להגן על חופש השיט.

בלימת הטרור הג'יהאדיסטי

כבר בתקופת המלחמה הקרה זיהתה סין איום אסטרטגי בדומיננטיות של מעצמות-על באזור MENA²¹. לאחר הפלישה האמריקנית לעיראק בשנת 2003 חשש זה פחת במידה מסוימת, לנוכח התגברות הטינה האזורית כלפי ארצות הברית והקושי שלה להתמודד עם הסערה באזור. ואולם סין ראתה בסערה זו מקור להתגברות הטרור האסלאמי הקיצוני. החל מאמצע העשור הראשון של שנות האלפיים תפסה בייג'ין את המזרח התיכון כאיום על ביטחונה הלאומי, בשל קשרים שהתגלו בין ארגוני טרור מוסלמים דוגמת אל-קאעידה לבין קבוצות בדלניות אויגוריות בסין.

הפיצול שחל במזרח התיכון מאז שנת 2010, ובעקבותיו עליותו של ארגון המדינה האסלאמית (דאעש), הגבירו את החשש הסיני. סין חוששת כי ארגוני ג'יהאד עלולים להעצים גורמים בדלניים ופעילות טרור בשטחה באמצעות הקצנה של המיעוט האויגורי והעברת ציוד, ידע ותמיכה צבאית לקבוצה זו. זאת ועוד, קיים חשש כי ארגונים אלה, בשיתוף פעולה עם קבוצות טרור במדינות מוסלמיות הגובלות עם סין ממערב, עלולים לבצע התקפות טרור בשטחה, בייחוד במחוז שינג'יאנג²².

יש לציין כי החשש של סין מפני הג'יהאדיזם האזורי היה סלקטיבי ואידאולוגי עד כה: בעוד שבייג'ין הביעה דאגה מפעולות המדינה האסלאמית, היא מעולם לא גינתה במפורש את התקפות הטרור שביצעו חמאס והג'יהאד האסלאמי כלפי אזרחים ישראלים, וגם לא הביעה ביקורת על הטבח שביצע חמאס בלמעלה מ-1,200 אזרחים ישראלים ב-7 באוקטובר 2023. בייג'ין לא הגדירה רשמית את חמאס ואת הג'יהאד האסלאמי כארגוני טרור, בין היתר בשל תמיכתה ההיסטורית של סין בתנועות הפלסטיניות. מלחמת ישראל-חמאס בשנת 2023 חיזקה עוד יותר את ההזדהות האסטרטגית של סין עם המחנה האנטי-אמריקני במזרח התיכון בראשות איראן ורוסיה, כחלק מהקיטוב האזורי ההולך וגובר אשר מתנגד לקואליציה

¹⁹ Ahmed Aboudouh, "Yes, China Pressured Iran on Red Sea Attacks – But Only to Protect Its Own Ships," *Chatham House*, February 7, 2024., <https://www.chathamhouse.org/2024/02/yes-china-pressured-iran-red-sea-attacks-only-protect-its-own-ships>.

²⁰ דין שמואל אלמס, "מרחיבה פעילות בים האדום: זה הצעד שנוקטת סין, "גלובס", 2 בפברואר, 2024., <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001469338>

²¹ Jon B. Alterman and John W. Garver eds, *The Vital Triangle: China, the United States, and the Middle East* (Washington DC: CSIS, 2008).

²² Andrew Scobell and Alireza Nader eds. *China in the Middle East: The Wary Dragon* (Santa Monica CA: Rand Corporation, 2016), 14, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1229.html.

המערבית הרופפת בהנהגת ארצות הברית (ובכללה ישראל ומדינות ערב הסוניות)²³. מנקודת מבטה של בייג'ין, גינוי חד-משמעי של התקפות הטרור הללו עלול לפגוע ביחסיה עם מדינות "הדרום הגלובלי". סין רואה במדינות ערב שותפות טבעיות לניסיון לשנות את הסדר העולמי הנשלט על ידי המערב²⁴, ועושה מאמצים ניכרים ליצירת קשרים הדוקים עם כמה שיותר מדינות MENA, לרבות שותפות מסורתיות של ארצות הברית, בייחוד מדינות המפרץ.

הרחבת ההשפעה הסינית על רקע התחרות הבין-מעצמתית הגוברת

בייג'ין מנסה להימנע מהתנגשויות ישירות עם וושינגטון במזרח התיכון, מכיוון שסין זקוקה לנוכחות אמריקנית חזקה ב-MENA על מנת למנוע הסלמה אזורית אשר עלולה לסכן את האינטרסים האסטרטגיים והכלכליים שלה באזור²⁵. לכן, עם נסיגת ארצות הברית מאפגניסטן בשנים 2020-2021 וצמצום נוכחותה באזור, זיהתה סין פוטנציאל לחיזוק שותפויותיה ב-MENA.

דוגמה טובה לכך היא ביקורו של נשיא סין שי ג'ינפינג בערב הסעודית בדצמבר 2022 ושלוש פסגות שערך עם המדינה המארחת, עם מדינות מועצת שיתוף הפעולה של מדינות המפרץ (GCC) ועם מדינות ערביות נוספות. שי עצמו תיאר את הביקור כמייצג "עידן חדש" של שותפות סינית-ערבית²⁶. מפגשים אלה הדגישו את ההלימה בין מדינותיה של סין לזו של מדינות האזור, את הקשרים הכלכליים האיתנים ביניהן ואת מחויבותן המשותפת לאי-התערבות בענייני פנים.

ביקורו של שי רמז גם על פוטנציאל לשיתוף פעולה משופר בין סין ובין מדינות אלה בתחום הביטחון. מנקודת מבטה של בייג'ין, סיוע בנושאי ביטחון למדינות MENA חיוני גם להבטחת יציבותם של משטרים המשמשים יעד להשקעות סיניות, וכן להבטחת יציבותם של משטרים אשר משקיעים בסין²⁷. מנקודת מבטן של מדינות האזור, ארצות הברית נחשבה במשך זמן רב לספקית ביטחון בלעדית, ואילו היחסים עם סין התמקדו במסחר ובתשתיות. הדיונים בין נציגי המדינות של הליגה הערבית לבין סין במסגרת מפגשי הפסגה בדצמבר 2022

²³ Yu, Cindy. "The mask has slipped" – Tuvia Gering on China, Israel and Hamas." *The Spectator*, October 23, 2023. Podcast, website, 25:30-26:00. <https://www.spectator.co.uk/podcast/the-mask-has-slipped-tuvia-gering-on-china-israel-and-hamas/>.

²⁴ Ibid. 15-19.

²⁵ "With Israel-Hamas War, Russia and China Hope to Turn Tables on US," *The Straits Times*, October 25, 2023, <https://www.straitstimes.com/world/middle-east/with-israel-hamas-war-russia-and-china-hope-to-turn-tables-on-us>.

²⁶ Tuvia Gering, "Full Throttle in Neutral: China's New Security Architecture for the Middle East," *Atlantic Council*, February 15, 2023, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/full-throttle-in-neutral-chinas-new-security-architecture-for-the-middle-east/>.

²⁷ "Shifting Balances in the Mena Region: Russia and China No Longer Behind the Scenes," *ISPI*, June 14, 2023, <https://www.ispionline.it/en/publication/shifting-balances-in-the-mena-region-russia-and-china-no-longer-behind-the-scenes-132066>.

עסקו לראשונה גם בנושאי ביטחון. יש להדגיש כי אין הדבר מעיד על כוונה של סין להציב חיילים באזור, להגביר משמעותית את ייצוא הנשק למדינות MENA או להקים בסיסים צבאיים נוספים באופן שיחליף את ארצות הברית בעתיד הקרוב. למעשה, המזרח התיכון הפך לזירה במאבק הבין-מעצמתי: מדינות האזור עשויות להרוויח מקיומה של אלטרנטיבה לארצות הברית, גם אם אינה אלטרנטיבה ביטחונית בשלב זה, ואילו סין רואה במזרח התיכון עד אטרקטיבי שאינו סוגר את הדלתות בפני השקעות סיניות, בשונה ממדינות המערב.

סין שואפת לבסס את מעמדה כשחקנית מפתח במזרח התיכון על ידי אימוץ אסטרטגיות מגוונות. כדי למקסם את רווחיה הכלכליים, היא נוקטת עמדה ניטרלית בסכסוכים אזוריים, תוך הימנעות מעימות ישיר עם ארצות הברית וממעורבות פעילה נגד קבוצות טרור מקומיות אשר עלולה לגרור מחירים כבדים. עם זאת, התנתקות מוחלטת סותרת את האינטרסים האזוריים הרחבים של סין. לכן, בשנים האחרונות נוקטת בייג'ין מעורבות דיפלומטית בסכסוכים אזוריים, במטרה לחזק את מעמדה הגלובלי ולנצל את השינויים המבניים במזרח התיכון, דוגמת תיווך הסכם חידוש היחסים בין ערב הסעודית ואיראן בשנת 2023. בנוסף, סין הגבירה את פעילותה הצבאית למחצה באזור, כולל מאמצים אנטי פיראטיים והקמת בסיסים לוגיסטיים צבאיים. יוזמת "החגורה והדרך" (BRI) מגלמת יעדים אלה באמצעות שילוב המזרח התיכון בחזון הרחב של סין, טיפול בסוגיות ביטחוניות, טיפוח צמיחה כלכלית ועיצוב מחדש של תחומי ההשפעה העולמיים בדרכי שלום.²⁸

מבט על העמדה הסינית בעקבות מתקפת ה-7 באוקטובר

נכון למועד כתיבת מחקר זה, לאחר אירועי ה-7 באוקטובר 2023 נוקטת סין עמדה דואלית כלפי ישראל, המשלבת תוקפנות חסרת תקדים במישור הדיפלומטי לצד איפוק עקבי ברמה האופרטיבית. במישור הדיפלומטי, בימים הראשונים שלאחר המתקפה התייצבה סין לצד העמדה הרוסית: היא לא גינתה את מתקפת חמאס, לא הגדירה את חמאס כארגון טרור ונקטה עמדה אנטי-ישראלית מובהקת במועצת הביטחון של האו"ם, במסגרת מאמץ משותף רוס-סיני לניצול המשבר על מנת לחזק את מעמדן בקרב מדינות "הדרום הגלובלי". בהודעתה הראשונה לאחר האירוע, סין לא הזכירה את חמאס ולא את זכותה של ישראל להגנה עצמית.²⁹ מאוחר יותר ציין הדיפלומט הבכיר של סין, וואנג יי, שלכל המדינות יש זכות להגנה עצמית, אך טען כי תגובת ישראל חרגה מתחום ההגנה העצמית. תגובתה של סין הייתה כמעט זהה לגיבוי השגרתי שלה להסלמות בסכסוכי עבר בין ישראל

²⁸ מספר חוקרים אף טוענים כי יוזמת ה-BRI הפכה לאסטרטגיה של סין, טענה הנתמכת היטב על ידי הכללת ה-BRI בחוקת המפלגה הקומוניסטית הסינית בעקבות הקונגרס ה-19 שלה.

See Clarke 2017; Ehteshami 2018.

²⁹ Tessa Wong, "What China Wants from Israel-Hamas War," *BBC News*, November 1, 2023, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-67237146>.

לפלטטינים³⁰. רשמית, סין נמנעה מלתקוף את ארצות הברית על תמיכתה בישראל, אך התקשורת הממלכתית הסינית קידמה תיאוריות קונספירציה אנטי-אמריקניות ועסקה בקמפיין גלוי נגד ישראל. מנגד, עד כה לא חל שינוי במדיניות סין ברמה האופרטיבית: לא הועברו אמל"ח וטכנולוגיות נוספות לידי אויביה של ישראל. בשלב זה מוקדם להעריך אם התוקפנות הסינית כלפי ישראל במישור הדיפלומטי בעקבות מתקפת ה-7 באוקטובר היא אירוע רטורי בלבד (החרפת הטון) או אסטרטגי (שינוי מדיניות כלפי ישראל).

העמדה ה"ניטרלית" שאימצה סין בנוגע למלחמת ישראל-חמאס בעקבות מתקפת ה-7 באוקטובר ממחישה את המאמץ לאזן בין רצונה לשמר את המטרייה הביטחונית האמריקנית במזרח התיכון, המגינה דה-פקטו על האינטרסים האנרגטיים והכלכליים של סין באזור, לבין שאיפתה לערער את מעמדה הדומיננטי של וושינגטון תוך ניצול נסיגתה החלקית מן האזור בשנים האחרונות. מעורבותה הגוברת של סין בסוגיות ביטחוניות במזרח התיכון בעקבות מתקפת ה-7 באוקטובר נראית מנוגדת למחויבותה הרשמית לעיקרון אי-ההתערבות. בייג'ין צידדה במפורש בעמדת רוסיה ואיראן בסוגיה הפלסטינית; הטילה וטו, יחד עם רוסיה, על החלטת מועצת הביטחון של האו"ם שניסחה ארצות הברית בנוגע למלחמת ישראל-חמאס (25 באוקטובר); והאשימה את ישראל ביחסה כלפי הפלסטינים ובכישלונה בכיבוד זכויותיהם הלאומיות במהלך המלחמה³¹. נראה כי תדמיתה של סין כמתווכת חסרת פניות נפגמה בשל תגובתה האוטומטית, לפיה מלחמת 2023 היא רק התלקחות נוספת של המתחים בסכסוך הישראלי-פלסטיני הממושך. יחד עם זאת, סין שואפת למצב את עצמה מחדש כמתווכת כנה באמצעות יחסיה הדוקים עם איראן, הפלסטינים ומדינות ערב³². חשוב לציין כי לרוב סין הפגינה העדפה לאיחוד האמירויות הערביות, ולאחר מכן לערב הסעודית ולמדינות אחרות ב-GCC, על פני איראן (גם מצרים, טורקיה וישראל נחשבו חשובות, כל אחת מסיבותיה הכלכליות והטכנולוגיות). אולם בזירה הדיפלומטית והפוליטית, סין התייצבה לצד הציר האנטי-אמריקני במזרח התיכון, לפחות ברמה ההצהרתית, ולאחר מתקפת ה-7 באוקטובר 2023 יישרה קו עם איראן ורוסיה³³.

³⁰ Galia Lavi, "The War in Gaza Hurt China's Position in the Middle East," *INSS Insight* no. 1780, (2023), <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2023/11/No.-1780.pdf>.

³¹ James T. Aredy, "In China's Calls for Mideast Peace, Hamas Assault Goes Unmentioned," *The Wall Street Journal*, October 16, 2023, <https://www.wsj.com/world/middle-east/in-chinas-calls-for-mideast-peace-hamas-assault-goes-unmentioned-b4e0c382>.

³² Wong, "What China Wants from Israel-Hamas War."

³³ Grant Rumley and Rebecca Redlich, "Tracking the Chinese Statements on the Hamas-Israel Conflict," *Washington Institute for Near East Policy*, November 3, 2023, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/tracking-chinese-statements-hamas-israel-conflict>.

מעורבות סין במזרח התיכון: מערך מדיניות ואמצעים מורכב ומקיף

לסיכום, סין מפעילה מערך מדיניות ואמצעים מורכב ומקיף על מנת לקדם רשימת יעדים הולכת וגדלה במזרח התיכון. אסטרטגיות מפתח כוללות הקמת מסגרות מוסדיות כמו הפורום לשיתוף פעולה בין מדינות ערב לסיין, הובלת ארגונים בין-לאומיים דוגמת ארגון שיתוף הפעולה של שנחאי (SCO), מיצוב סין כגורם מתווך באזור, הבטחת הסכמי סחר, ביצוע השקעות משמעותיות בתחומי האנרגיה והתשתיות, וכן ניסיון להשיג הסכמי העברת טכנולוגיות, כולל בתחומים דו-שימושיים, בתחומי תקשורת ואף בתחומים צבאיים כגון מל"טים, חלל, טילים, בינה מלאכותית וגרעין. למרות שאינה ספקית נשק מרכזית, סין מעבירה לאזור MENA טכנולוגיות רגישות, תוך שימוש בכלים של עוצמה רכה, כולל חילופי אקדמאים. היא עלולה להעביר לאזור טכנולוגיות רגישות שארצות הברית וספקים מערביים אחרים עשויים להימנע מהעברתן, תוך נקיטת אמצעי זהירות מועטים יחסית למניעת הדלפתן לצדדים שלישיים, לרבות גורמים שאינם ממשלתיים או מדינתיים. בנוסף, במטרה לקדם את שאיפותיה הגלובליות והאזוריות פיתחה סין תפיסות צבאיות וביטחוניות מורכבות הממסגרות את אופן הפעלת הכוח שלה ואת הקרבתו³⁴.

³⁴ Peter W. Singer, "How China is Winning the Middle East," *Defense One*, January 19, 2024, <https://www.defenseone.com/ideas/2024/01/how-china-winning-middle-east/393483/>.

המעורבות הסינית במזרח התיכון והשלכותיה האפשריות על מרחב הפעולה של חילות אוויר

פרק זה ממפה את מעורבותה הגוברת של סין באזור MENA תוך התמקדות בהיבטים ביטחוניים אשר עשויים להיות רלוונטיים לממד האווירי. מעורבותה של סין באזור זה הוגבלה ברובה לתחום האזרחי, ובפרט לפעילויות כלכליות, מסחריות ודיפלומטיות ולפעולות של עוצמה רכה.

סין שואפת לממש באזור MENA מגוון יעדים אסטרטגיים, אשר באים לידי ביטוי בעיקר בהתקשרויות כלכליות מסוגים שונים, לרבות השקעות בהיקף נרחב, סחר באנרגיה והקמת ותפעול פרויקטים בתחום התשתיות. יוזמת "החגורה והדרך" (BRI) משמשת אמצעי מרכזי לקידום מאמצים כלכליים אלה ואחרים, כמו גם כמטרה פוליטית-כלכלית בפני עצמה. בנוסף לכך בייג'ין חיזקה את מעורבותה הדיפלומטית במזרח התיכון, ולראשונה מיצבה את עצמה כמתווכת אזורית במסגרת הסכם חידוש היחסים בין ערב הסעודית ואיראן בשנת 2023. יתרה מזו, סין ביקשה לנצל את יחסיה עם איראן ועם מנהיגים ערבים אחרים, כמו גם את התחרות שלה עם ארצות הברית, על מנת לתווך הסכם הפסקת אש בעקבות מתקפת חמאס ב-7 באוקטובר. התגובה האמריקנית המהירה למתקפה, אשר כללה שליחת כוחות ימיים לאזור, הוכיחה כי ארצות הברית נותרה ספקית אבטחה חיונית למזרח התיכון³⁵. לבסוף, בייג'ין פעלה להגברת עוצמתה הרכה ב-MENA באמצעות השפעה על הסיקור התקשורתי, על השיח האקדמי ועל דעת הקהל.

בהשוואה לארצות הברית ולרוסיה, השפעתה של סין על ארכיטקטורת הביטחון במזרח התיכון נותרה שולית: ייצוא הנשק והטכנולוגיות הדו-שימושיות הסיניים לאזור זניח בהיקפו ובאיכותו, וחסר משמעות בהשוואה לייצוא של ארצות הברית, רוסיה, צרפת ואיטליה. בנוסף, ייצוא הנשק והטכנולוגיות של סין מוגבל לשווקי נישה, בעיקר רחפנים. סין לא שימשה כספקית ההגנה העיקרית של אף אחד מהשחקנים האזוריים, ולא פיתחה נוכחות צבאית משמעותית במזרח התיכון הרחב.

המעורבות הביטחונית של סין באזור MENA גדלה בהתמדה מאז תחילת העשור השני של המאה העשרים ואחת, ולמרות היקפה המצומצם כיום, היא עשויה להפוך בעתיד הקרוב לרלוונטית עבור חילות האוויר הפועלים באזור בארבעה תחומים עיקריים:

1. השקעה בפרויקטים של תשתיות דו-שימושיות (בעיקר נמלים, פארקים תעשייתיים, תשתיות דיגיטליות ותקשורתיות וערים חכמות).

³⁵ Lavi, "The War in Gaza Hurt China's Position in the Middle East."

2. העברת טכנולוגיות למדינות MENA (תקשורת, טכנולוגיה דיגיטלית, סייבר, חלל ואף טכנולוגיה גרעינית למטרות אזרחיות).
3. שיתוף פעולה ביטחוני ופעילות ביטחונית באזור MENA כגון תרגילים צבאיים משותפים, הקמת בסיסים צבאיים ופעילות נגד פיראטים.
4. העברת אמל"ח למדינות האזור.

על אף ההסתייגויות שצוינו לעיל לגבי ייצוא הנשק הסיני, התפתחות התעשייה הביטחונית של סין בשני העשורים האחרונים מעלה את הסבירות לכך שהעברת הנשק והטכנולוגיה הצבאית שלה לאזור תתרחב באופן משמעותי, הן מבחינה כמותית והן מבחינה איכותית, תוך עשור או שניים.

לאחר הצגה תמציתית של הרציונל ודרכי הפעולה של סין באזור MENA, נתאר את הדינמיקה של המעורבות הסינית באזור. לאחר מכן נדון במסקנה כללית, המדגישה את ההשלכות האופרטיביות הפוטנציאליות הנגזרות מכך על תחום האוויר.

רציונל ודרכי פעולה של סין באזור MENA

בכל הנוגע לנוכחותה ב-MENA, הרציונל של סין נתון לפרשנויות שונות. המעורבות הגוברת של סין במזרח התיכון הרחב ובצפון אפריקה נתפסת כמשרתת בראש ובראשונה את שאיפותיה הכלכליות ואת צורכי האנרגיה שלה. מנקודת מבטה של ארצות הברית, לעומת זאת, כניסת סין ל-MENA עשויה להיות דרך לבסס השפעה גלובלית ואזורית מעבר לתחומי דרום האוקיינוס השקט בעלות נמוכה, בפרט בהקשר של התחרות בין המעצמות הגדולות.³⁶

מבחינת דרכי הפעולה של סין ב-MENA, למעורבות האזורית הסינית ישנם מספר מאפיינים בולטים.

המעורבות של סין ב-MENA רב-ממדית ומוגבלת לעיקרון הניטרליות הרשמי המסורתי. בארצות הברית יש הטוענים כי האיזון הזהיר שנוקטת סין ב-MENA נובע גם מרצונה לרסן את מעורבותה באזור מתחת לרף אשר יהיה מקובל על וושינגטון: סין מבקשת לקדם סביבה בטוחה ויציבה הרחבת פעילותה הכלכלית באזור, ולשם כך היא זקוקה למטריית הביטחון שמספקת ארצות הברית.³⁷ במקביל, סין מנצלת יותר ויותר את הסכסוכים האזוריים כפלטפורמה להתמודדות עקיפה עם ארצות הברית, כפי שניתן היה לראות בסירובה לגנות את חמאס ובהיצמדותה לעמדותיהן של איראן ורוסיה לאחר טבח ה-7 באוקטובר 2023.

³⁶ Tarun Chhabra et al., *Global China: Regional Influence and Strategy* (Washington D.C.: The Brookings Institution, 2020), <https://www.brookings.edu/articles/global-china-regional-influence-and-strategy/>.

³⁷ מספר מומחים בארצות הברית אף סבורים כי בייג'ין מעוניינת בנוכחות מתמשכת של הצי החמישי, אשר תספק יציבות כלכלית והזדמנויות השקעה נוספות. ראיון עם בכיר בממשל האמריקני, וושינגטון די.סי., יולי 2022.

לצד העלייה במתח הגאופוליטי, שיתוף הפעולה הטכני-ביטחוני של סין עם מדינות MENA מאופיין בפרגמטיות ובגישה עסקית. סין נוטה בדרך כלל להתעלם מהתנהלותן הפנימית והחיצונית של מדינות לקוחות, ואינה מטילה סנקציות על משטרים כאלה או אחרים. לדוגמה, בייג'ין לא היססה למכור ציוד למדינות הנתונות בעימות, כפי שניתן לראות במכירות הבלתי מותנות של מל"טים חמושים אשר בסופו של דבר הופעלו באזורי סכסוך, בעיקר בתימן ובלוב³⁸. יש לציין כי ייצוא הנשק הסיני זול יחסית לזה שמציעות מדינות מערביות, מה שמאפשר למגוון רחב של שחקנים לרכוש טכנולוגיות סיניות מתקדמות במחיר נמוך יותר³⁹. בנוסף, בייג'ין מציעה ללקוחותיה אפשרויות תשלום גמישות ותנאים נוחים. כתוצאה מכך, סין נתפסת כספקית פוטנציאלית של מוצרי אבטחה עבור מדינות שאינן יכולות להשיג סוגים מסוימים של כלי נשק או מערכות מארצות הברית עקב מגבלות שהוטלו עליהן. לדוגמה, מדינות מועצת שיתוף הפעולה של המפרץ הפרסי (GCC) מעוניינות לרכוש מסין את הטכנולוגיות והידע שווינגטון סירבה לספק להן, ובפרט מל"טים חמושים ומערכות נגד מל"טים⁴⁰.

בהקשר רלוונטי יותר, סין מוכנה להעביר ללקוחותיה גם מערכות נשק וגם יכולות לייצור נשק. לדוגמה, בחודש מרץ 2022 חנכו סין וערב הסעודית מיזם משותף ("פתרונות אוויריים") לתכנון ולייצור מל"טים צבאיים בתחומי הממלכה, לרבות מערכות זיהוי אלחוטיות, מכ"ם, בקרת טיסה ותקשורת⁴¹. לגישת המיזם המשותף של סין עשויות להיות השלכות רלוונטיות לתחום האווירי, שכן בייג'ין עלולה לאפשר ללקוחותיה ליזום תוכניות נשק משלהם, מגמה שתוביל להסתמכות הולכת וגוברת על טכנולוגיה סינית. כמו כן, נכונותה של סין לאפשר לשותפיה להשיג יכולות ייצור עצמי עשויה להעצים שחקנים שבעבר לא נחשבו למאיימים.

לבסוף, בניגוד לארצות הברית ולרוסיה, סין אינה מגדירה את עצמה כספקית ביטחון או כערבה לביטחון באזור MENA. מנקודת מבטה של בייג'ין, שיתוף הפעולה הטכנולוגי-צבאי באזור זה אינו מהווה מטריית ביטחון. סין אינה כורתת ברית צבאית ואינה נוטלת על עצמה מחויבות ביטחונית כלפי מדינות אחרות. במקום זאת, היא מציעה שותפויות אסטרטגיות

³⁸ Seima Oki, "China Increasing Arms Exports to Middle East and Eastern Europe," *Asia News Network*, May 5, 2022, <https://asianews.network/china-increasing-arms-exports-to-middle-east-and-eastern-europe/>.

³⁹ Melissa Shostak and Cortney Weinbaum, "How China Is Building Influence Through Arms Sales," *RAND*, December 9, 2022, <https://www.rand.org/pubs/commentary/2022/12/how-china-is-building-influence-through-arms-sales.html>.

⁴⁰ Jonathan Fenton-Harvey, "The Middle East's Dilemma in the US-China Tech Standoff," *The New Arab*, September 14, 2023, <https://www.newarab.com/analysis/middle-east-dilemma-us-china-tech-standoff>.

⁴¹ Agnes Helou, "Chinese and Saudi Firms Create Joint Venture to Make Military Drones in the Kingdom," *Defense News*, March 9, 2022, <https://www.defensenews.com/unmanned/2022/03/09/chinese-and-saudi-firms-create-joint-venture-to-make-military-drones-in-the-kingdom/>.

מקיפות (Comprehensive Strategic Partnerships – CSPs) המתוות רמות שונות של שיתוף פעולה, תוך הגדרת "קו אדום" ברור: הן אינן כוללות כל מחויבות למתן סיוע ביטחוני למדינה הלקוחה.

המעורבות הביטחונית של סין באזור MENA היא משתנה ורב-ממדית, וכוללת בניית תשתיות דו-שימושיות, העברת טכנולוגיות דו-שימושיות, מכירת נשק, שיתוף פעולה ביטחוני ואף הקמת בסיסים צבאיים, הגם שבהיקף מצומצם ביותר. פרט לכך, מעורבותה הנרחבת של סין בהקמת ובתפעול מתקני תשתית באזור עשויה לשאת השלכות ביטחוניות.

הקמת ותפעול פרויקטים בתחום התשתיות

הנדבך הראשון והמוביל של מעורבות סין באזור MENA הוא רשת תשתיות הולכת ומתרחבת, אשר כוללת נמלים מסחריים ובמידה פחותה פארקים תעשייתיים וערים חכמות. המעורבות האזורית של סין נשענת על שלושה עקרונות עיקריים: קישוריות פארק-נמל, גישה דו-גלגלית (two wheel) ודו-כנפית (two-wing), ומודל נמל-פארק-עיר (ראו נספח א')⁴².

להשקעה הסינית הנרחבת בתשתיות קריטיות, ובפרט בנמלים, עשויות להיות השלכות גם בהקשר האווירי. ראשית, סין עלולה לנצל את מעורבותה האזרחית ב-MENA, ובפרט את השקעותיה הכלכליות ותשתיותיה (נמלים מסחריים, פארקים תעשייתיים וערים חכמות), על מנת להעמיק את התבססותה באזור באמצעות הפעלת עוצמה רכה. שנית, נוכחות צבאית סינית איתנה באזור אינה סבירה בעתיד הנראה לעין, ופעולותיה של סין מעוגנות בעיקר במעורבות כלכלית ומסחרית⁴³ שמטרתה לפתח את שיתוף הפעולה הכלכלי עם מדינות MENA ולהרחיב פרויקטים של קישוריות⁴⁴. עם זאת, בהתחשב בתפיסה הסינית של אינטגרציה אזרחית-צבאית (Civil-Military Fusion – CMF) ובקשרים ההדוקים בין תאגידים סיניים פרטיים ובין גופים צבאיים, אין להקל ראש בפוטנציאל ההשלכות האופרטיביות של התשתית הדו-שימושית הסינית באזור MENA.

בעתות שלום, תשתית הנמלים מיועדת לשרת את הצרכים המשותפים של כלי שיט אזרחיים וכלי שיט צבאיים (תדלוק, חידוש אספקה ושירותים נוספים). עם זאת, השימוש הפוטנציאלי של סין בספינות אזרחיות לאיסוף מודיעין⁴⁵ ולהקלה על גישה לכלי שיט צבאיים סיניים

⁴² דו-גלגלי מתייחס לשיתוף פעולה בנפט, גז ואנרגיות מתחדשות, ודו-כנפי מתייחס לשיתוף פעולה במדע וטכנולוגיה.

⁴³ USIP China-Red Sea Arena Senior Study Group, *China's Impact on Conflict Dynamics in the Red Sea Arena* (Washington, DC: United States Institute of Peace, 2020), <https://www.usip.org/publications/2020/04/chinas-impact-conflict-dynamics-red-sea-arena>.

⁴⁴ Camille Lons et al., "China's Great Game in the Middle East," *European Council on Foreign Relations*, October 21, 2019, https://ecfr.eu/publication/china_great_game_middle_east/.

⁴⁵ Isaac Kardon, "China's Military Diplomacy and Overseas Security Activities," *Carnegie Endowment for International Peace*, January 26, 2023, <https://carnegieendowment.org>.

מהווה סיבה לדאגה⁴⁶. רשמית, הנמלים המסחריים מוגדרים כבעלי פונקציות מגוונות, כולל צבאיות. לדברי Zheng Chonhway, מהנדס לשעבר בצבא סין אשר הציג את מודל המעוז האסטרטגי של סין בפורום לאסטרטגיית כוח ימי שנערך בשיאמן (Xiamen) בשנת 2016, בנוסף לתפקידיהם האזרחיים, הנמלים המסחריים נועדו לתמוך ב"איסוף מודיעין", ב"ניטור ימי" וב"פעולות צבאיות מלבד לוחמה". בשל כך, המעוזים האסטרטגיים של סין מתוכננים במיוחד כדי לבסס מערכת יחסים סימביוטית בין הרחבת "דרך המשי הימית" של סין לבין הגדלת טווח פעילותו של הצי הסיני, שיפור יכולות הליווי שלו והגברת יעילותו בלחימה (לפירוט הגורמים לשימוש צבאי בתשתיות אזרחיות, ראו נספח ב')⁴⁷.

חששות נוספים עולים לנוכח התרחבות התשתיות האזרחיות הסיניות באזור MENA, ובכללן רשת משמעותית של נמלים שסין בנתה או מימנה, צינורות, כבישים, מסילות ברזל, פארקים תעשייתיים ואפילו ערים שלמות. מאז שנת 2013 הושלמו באזור MENA למעלה ממאתיים פרויקטי תשתית ואנרגיה גדולים שבוצעו על ידי סין⁴⁸. נכון לשנת 2021, 19% מהנמלים המסחריים אשר נבנו על ידי סין, מופעלים על ידיה או נמצאים בבעלותה ממוקמים באזור הים התיכון, מה שהופך אותו לריכוז השני בגודלו של נמלים סיניים לאחר האוקיינוס ההודי (27%)⁴⁹.

מתקפות המורדים החות'ים בים האדום בעקבות המלחמה שפרצה בישראל ב-7 באוקטובר 2023 מחייבות חשיבה מחדשת לגבי שימור נתיבי המסחר לסין. מתקפותיהם נגד כלי שיט בים האדום, המשמש נתיב חשוב ב"דרך המשי הימית" של סין אל יבשת אירופה, מאתגרות את ההשפעה הסינית באזור MENA⁵⁰. סין חוששת כי התערבותה של ארצות הברית במלחמה עם החות'ים תערער את היציבות באזור, ובעקבות כך תמנע ממנה לשמור על עמדה ניטרלית בסכסוך. זאת, חרף העובדה שמאז פרוץ המלחמה סין סירבה להצטרף לקואליציה נגד המורדים, קראה להפסקת התקיפות בים האדום (אך לא ציינה מצד מי) והשתיקה ביקורת כלפי המורדים החות'ים ברשתות החברתיות⁵¹.

org/2023/01/26/china-s-military-diplomacy-and-overseas-security-activities-pub-89687

⁴⁶ Zachary Hutchings and NGA, "Chinese Maritime Expansion and Potential Dual-Use Implications on Critical Maritime Chokepoints," *National Geospatial-Intelligence Agency*, July 20, 2021, https://www.tearline.mil/public_page/bri-maritime-dual-use-hypothetical/.

⁴⁷ Ibid, 79.

⁴⁸ Gering, "Full Throttle in Neutral: China's New Security Architecture for the Middle East."

⁴⁹ Isaac B. Kardon, "China's Overseas Base, Places, and Far Seas Logistics," in *The PLA beyond Borders: Chinese Military Operations in Regional and Global Context*, eds. Joel Wuthnow et al. (Washington D.C.: National Defense University Press, 2021), 78, <https://ndupress.ndu.edu/Publications/Books/PLA-Beyond-Borders/>.

⁵⁰ Mordechai Chaziza, "China's Response to the Houthi Attacks in the Red Sea," *The Diplomat*, January 16, 2024, <https://thediplomat.com/2024/01/chinas-response-to-the-houthi-attacks-in-the-red-sea/>.

⁵¹ Ori Sela and Assaf Orion, "China and the Houthis: Sounds of Silence," *INSS Insight* no. 1810, (2024), <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2024/01/No.-1810-1.pdf>.

ההשקעות הנרחבות של סין בתשתיות ובנכסים אזרחיים באזור MENA, כגון נמלים מסחריים, ערים חכמות ופארקים תעשייתיים, אשר הוקמו בעיקר ממניעים כלכליים, גוררות השלכות מדאגות בהקשר האווירי ועלולות להשפיע על הפעילות האווירית במרחב. לנוכח ההתרחבות המשמעותית של התשתית האזרחית הסינית באזור (תרשים 6), חילות האוויר הפועלים בו עשויים בקרוב להביא בחשבון גם את האינטרסים הסיניים במסגרת התכנון המבצעי שלהם.

תרשים 6: השקעות סיניות בתשתיות באזור MENA נכון לשנת 2023⁵²

העברת טכנולוגיות למדינות MENA

הנדבך השני של מעורבות סין באזור MENA הוא שיתוף פעולה טכנולוגי, בעיקר בתחומים אזרחיים, בדגש על תקשורת, בינה מלאכותית, טכנולוגיה דיגיטלית, סייבר וחלל. הידע הטכנולוגי הנרחב של סין אטרקטיבי במיוחד עבור מדינות באזור אשר מעוניינות לגוון את כלכלותיהן, ובכלל זאת לעבור לכלכלה דיגיטלית.

העברת טכנולוגיות תקשוב ודיגיטל

מדינות ה-GCC שואפות לעבור מכלכלה תלויה דלק פוסילי לכלכלה המבוססת על הון וטכנולוגיה⁵³, ורואות ברשת התקשורת של הדור החמישי (5G), במחשוב ענן ובאבטחת סייבר אלמנטים קריטיים לתמיכה במעבר זה. מדינות MENA כמו מצרים, ערב הסעודית, טורקיה

⁵² מקור: מרכז אלרום לחקר מדיניות ואסטרטגיית אוויר וחלל.

⁵³ KN Pandita, "China Takes The 'Tech Route' To Boost Ties with the Middle East; US Looks at Beijing-Gulf Synergy with Alarm," *The EurAsian Times*, December 4, 2022, <https://www.eurasiantimes.com/china-takes-the-tech-route-to-boost-ties-with-the-gulf-nations/>.

ואיחוד האמירויות כבר חתמו על מזכרי הבנות של "דרך המשי הדיגיטלית" (Digital Silk Road) עם בייג'ין. מזכרי ההבנות שנחתמו הם בעיקרם מסמכים הצהרתיים, אך הם מעידים על כוונת הצדדים לקדם את שיתוף הפעולה ביניהם בתחום זה. סין והספקית הסינית המובילה של טכנולוגיות מידע ותקשורת, Huawei, כבר מילאו תפקיד מרכזי באסטרטגיות הטרנספורמציה הדיגיטלית של ערב הסעודית, מרוקו, מצרים ואיחוד האמירויות⁵⁴.

העברת טכנולוגיות חלל

סין, שהפכה למעצמת חלל, היא ספקית אטרקטיבית של טכנולוגיות חלל עבור מדינות MENA. בייג'ין חתמה על מספר הסכמי חלל עם אלג'יריה (2016), ערב הסעודית (2017), איחוד האמירויות (2018) ומצרים (2019). מוקדם לדעת עד כמה הסכמים אלה, אשר כוללים חקר חלל, פיתוח לוויינים ושיגור לחלל, הם הצהרתיים בלבד או שיובילו בעתיד לפרויקטים ממשיים של שיתוף פעולה בתחומים הללו. כך או כך, קיומם מעיד על האטרקטיביות הגוברת של סין כספקית טכנולוגיות חלל, על העניין הסיני בשיתוף פעולה עם מדינות MENA בתחום החלל, ועל מידת נכונותם של שחקנים באזור לפנות לסין כדי לפתח את יכולותיהם בתחום זה.

אחת האינדיקציות לשיתוף הפעולה ההולך וגדל בין סין ומדינות MENA בתחום החלל היא השותפות המתרחבת של סין עם ערב הסעודית ואיחוד האמירויות. בשנת 2018 סייעה סין בהקמת מרכז חלל משותף בריאד, ומאוחר יותר באותה השנה שוגרו מסין שני לווייני חישה מרחוק בתכנון סעודי⁵⁵. בשנת 2017 חתמו מנהל החלל הלאומי של סין ועיר המדע והטכנולוגיה על שם המלך עבדול עזיז על מזכר הבנות לגבי משימות חלל משותפות⁵⁶; בעקבות כך, בשנת 2018 השתתפה ערב הסעודית במשימת החלל הסינית Chang'e-4 Moon⁵⁷.

יתרה מכך, סין הניחה בסיס להרחבת שיתוף הפעולה עם איחוד האמירויות בתחום טכנולוגיות החלל. בחודש ספטמבר 2022 חתמו מנהל החלל הלאומי של סין ומרכז החלל של איחוד האמירויות על שם מוחמד בן ראשיד על מזכר הבנות לשיתוף פעולה בפרויקטים בתחום

⁵⁴ Dale Aluf, "China's Digital Footprint Grows in the Middle East & North Africa," *Mapping Global China*, accessed October 4, 2023, <https://mapglobalchina.com/chinas-digital-footprint-grows-in-the-middle-east-north-africa/>.

⁵⁵ "Two Saudi-Designed Satellites Launch into Space," *Arab News*, December 8, 2018, <https://www.arabnews.com/node/1417021/saudi-arabia>.

⁵⁶ "Saudi Arabia to Contribute to China's Chang'e-4 Moon Mission," *SpaceWatch*, accessed October 4, 2023, <https://spacewatch.global/2017/03/saudi-arabia-contribute-chinas-change-4-moon-mission/>.

⁵⁷ "Saudi Arabia Takes Images of Moon in Joint Mission with China," *Arab News*, June 15, 2018, <https://www.arabnews.com/node/1322351/saudi-arabia>.

החלל, לרבות משימות עתידיות לירח⁵⁸. כמה חודשים לאחר מכן, במהלך הפסגה הראשונה של סין ומדינות המפרץ שנערכה בריאד בדצמבר 2022, הדגיש הנשיא שי ג'ינפינג את השאיפה הסינית להגברת שיתוף הפעולה בתחום החלל עם ערב הסעודית ואיחוד האמירויות: "סין מוכנה לעבוד עם מדינות ה-GCC על חישה מרחוק ולווייני תקשורת [...] תשתיות תעופה וחלל, מיון והכשרה של אסטרונאוטים"⁵⁹. יש לציין כי הצהרות אלה מעידות בעיקר על כוונתה של סין להעמיק את שיתוף הפעולה עם מדינות ה-GCC בתחום החלל, ולא על תוכנית פעולה מקיפה.

ראוי לציין כי גם שיתוף הפעולה של סין עם מצרים בתחום החלל הולך וגובר. בשנת 2023 סיפקה סין למצרים מערך לוויינים, במסגרת תוכנית שיתוף פעולה נרחבת יותר אשר נועדה להעביר למצרים טכנולוגיות חלל וידע בתחום זה. מטרתה המוצהרת של תוכנית זו היא לפתח את יכולותיה של מצרים בהרכבת לוויינים, בשילובם ובבדיקתם, ובסופו של דבר לקדם את תעשיית התעופה והחלל המצרית⁶⁰.

שיתופי הפעולה הנרחבים של סין עם מדינות שונות בתחומי טכנולוגיות החלל משקפים את שאיפתה להקים "דרך משי חללית", המכונה "מסדרון המידע החללי של יוזמת החגורה והדרך". "דרך המשי החללית" של סין תפותח עם המדינות החברות ביוזמת "החגורה והדרך" (BRI), ותשלים את "דרך המשי היבשתית" ואת "דרך המשי הימית" שכבר קיימות⁶¹. היא תכלול הפצה נרחבת של טכנולוגיות סיניות בתחומי החישה מרחוק, התקשורת, הניווט והאיכון, וכן פיתוח מוצרים רלוונטיים⁶². בליבה של יוזמת "דרך המשי החללית" נמצאת מערכת הניווט והמיקום הסינית BeiDou, אשר מהווה מתחרה חדשה למערכות המיקום הגלובליות של ארצות הברית (GPS), של האיחוד האירופי (גלילאו) ושל רוסיה (גלונאס).

למרות המגבלות על העברת נשק לאיראן בעקבות החלטה 2231 של מועצת האו"ם, איראן הצליחה לרכוש מסין טכנולוגיה צבאית מתקדמת בתחום החלל (להרחבה על יחסי סין-איראן בתחום החלל, ראו נספח ג'). בחודש אוקטובר 2015 נחתם הסכם חשוב בין חברת האלקטרוניקה הביטחונית האיראנית Salran לבין חברות הגנה וחלל סיניות, אשר מאפשר

⁵⁸ Neesha Salian, "UAE, China Sign MoU to Collaborate on Joint Space Projects," *Gulf Business*, September 18, 2022, <https://gulfbusiness.com/uae-china-sign-mou-to-collaborate-on-joint-space-projects/>.

⁵⁹ Andrew Jones, "China Looks to Build Space Partnerships with Gulf Nations," *SpaceNews*, December 30, 2022, <https://spacenews.com/china-looks-to-build-space-partnerships-with-gulf-nations/>.

⁶⁰ Andrew Jones, "China Looks to Build New Space Partnerships with Egypt Satellite Project," *SpaceNews*, June 29, 2023, <https://spacenews.com/china-looks-to-build-new-space-partnerships-with-egypt-satellite-project/>.

⁶¹ "#SWMEThemes: China's Space Silk Road and the Middle East – What Is the Chinese Space Silk Road?," *SpaceWatch*, accessed October 4, 2023, <https://spacewatch.global/2017/08/swmethemes-chinas-space-silk-road-middle-east-chinese-space-silk-road/>.

⁶² Ibid.

לאיראן להשתמש במערכת הניווט הלוויינית הסינית BeiDou-2. ההסכם כפי הנראה כלל שילוב של ציוד מיקום, ניווט ותזמון לווייני (PNT) של BeiDou בטילים, במל"טים ובנכסים צבאיים איראניים אחרים.⁶³ מערכת BeiDou-2, המתחרה במערכת GPS, יכולה לשפר את הדיוק, את האפקטיביות ואת הקטלניות של טילים ומל"טים, והפכה לפעילה בשנת 2020. איראן קיבלה גישה למערכת BeiDou-2 בשנת 2021, ובכך הפכה לאחת משתי המדינות היחידות בעלות גישה למערכת, לצד פקיסטן.⁶⁴

העברת טכנולוגיות סייבר

סין הרחיבה גם את מקומה כמעצמת היי-טק באזור MENA, בייחוד בתחומי הטכנולוגיה הדיגיטלית ובמידה מסוימת בתחום אבטחת הסייבר. שיתוף הפעולה הסיני עם ערב הסעודית ועם איחוד האמירויות בתחום הסייבר כולל גם אלמנטים של מחקר ושיתוף מידע. התפתחויות אלה והעניין הגובר של סין באזור קיבלו ביטוי נוסף בשנת 2021, כאשר סין והליגה הערבית חתמו על יוזמה לשיתוף פעולה בנושא אבטחת מידע (להרחבה על יחסי סין-איראן בתחום הסייבר, ראו נספח ג').⁶⁵

מבחינה אופרטיבית, להגברת נוכחותן של טכנולוגיות סיניות באזור MENA עשויות להיות מספר השלכות.

ראשית, הטכנולוגיות הללו הן דו-שימושיות, ויישומן הצבאי הפוטנציאלי מעורר דאגה. כפי שצוין קודם, הפיתוח הכלכלי והתעשייתי של סין נשען על אינטגרציה אזרחית-צבאית (CMF), אשר יוצרת אי ודאות ומעלה שאלות לגבי השימוש הצבאי האפשרי בטכנולוגיות שלרוב משמשות למטרות אזרחיות.

שנית, העברת טכנולוגיות תקשורת סיניות למדינות MENA עלולה לשפר את יכולות המעקב שלהן. נושא זה מטריד את מערכת הביטחון האמריקנית, אולם חורג מתחומי מחקר זה, המתמקד בתחום האווירי.

שלישית, ובהקשר משמעותי יותר עבור מחקר זה, באמצעות שיתוף פעולה טכנולוגי, סין עשויה לאפשר למדינות MENA לפתח נשק המבוסס על טכנולוגיות סיניות דו-שימושיות. סין עלולה להאיץ את התפתחותן הטכנולוגית של מדינות האזור, ולגוון את יכולותיהן בתחומים אשר צפויים לעצב את הדינמיקה של שדה הקרב העתידי, כגון תקשורת, סייבר,

⁶³ "Iran and China Defence and Intelligence Cooperation: The Space Dimension," *SpaceWatch*, accessed October 4, 2023, <https://spacewatch.global/2016/11/irans-growing-dependency-on-chinas-beidou-satellite-navigation/>.

⁶⁴ "Iran & China: Military Ties," *The Iran Primer*, June 28, 2023, <https://iranprimer.usip.org/blog/2023/jun/28/iran-china-military-ties>.

⁶⁵ "China-League of Arab States Cooperation Initiative on Data Security," Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, March 29, 2021, https://www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt_665385/2649_665393/202103/t20210329_9170559.html.

חלל ובינה מלאכותית. לדוגמה, סין עשויה להעביר למדינות אלו יכולות סייבר התקפיות, אשר עלולות להשפיע על הסביבה המבצעית האזורית, בחסות שיתוף פעולה לגיטימי בתחום הסייבר המוגבל כביכול לתחומי אבטחת סייבר ויכולות מעקב. נכון לעת כתיבת שורות אלה אין אינדיקציה משמעותית לכך שסין העבירה יכולות סייבר התקפיות, אך האפשרות קיימת וצריכה להילקח בחשבון על ידי חילות האוויר הפועלים באזור.

כך גם לגבי איראן, ששיתוף הפעולה שלה עם סין במעקב מבוסס חלל ובתחומי חלל באופן כללי עלול לאפשר לה לפתח יכולות צבאיות חדשות או לשדרג יכולות קיימות.⁶⁶ איראן נשענת על טכנולוגיה סינית, דוגמת הגישה שקיבלה למערכת הלוויין BeiDou, כדי לשפר את יכולותיה הצבאיות, ובפרט את יכולות המעקב, הדיקו והניווט, אשר עשויות לשמש כמכפילות כוח למערכותיה.⁶⁷ בנוסף, העברת שירותי לוויין סיניים לאיראן תאפשר לה לחזק את יכולות ההגנה האווירית שלה. כתוצאה מכך, חילות האוויר הפועלים באזור יידרשו לשפר את יכולותיהם על מנת להתמודד עם היכולות המשופרות של איראן, בייחוד אם סין תעביר לידיה מערכות לשיגור חוץ-אטמוספרי.

ייצוא נשק

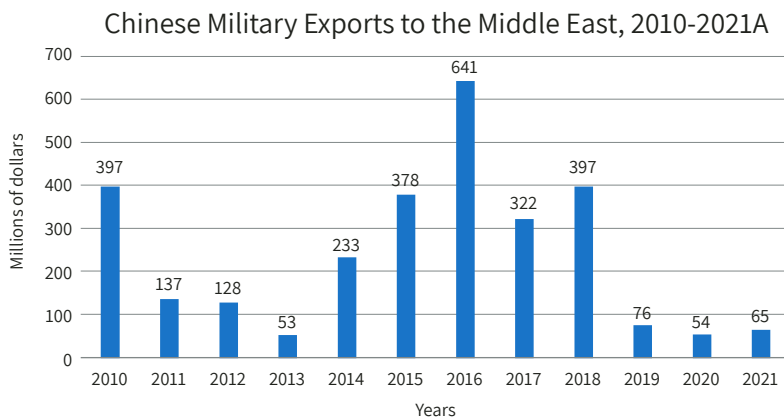
למרות שייצוא הנשק הסיני לאזור MENA מהווה נתח זניח מייצוא המעצמות הגדולות לאזור זה, ונחשב לחלק מינורי מייצוא הנשק העולמי של סין⁶⁸, ייצוא הנשק של סין ל-MENA גדל מאז העשור השני של המאה העשרים ואחת, בעיקר החל משנת 2015. כתוצאה מכך עלה דירוגה של סין למקום החמישי בקרב יצואניות הנשק לאזור בשנת 2023.⁶⁹ יש לציין כי למרות העלייה המשמעותית במונחים יחסיים, חלקה של סין בשוק נותר זניח במונחים אבסולוטיים.

⁶⁶ ראיון עם מומחה סין בכיר, וושינגטון די.סי., יולי 2022.

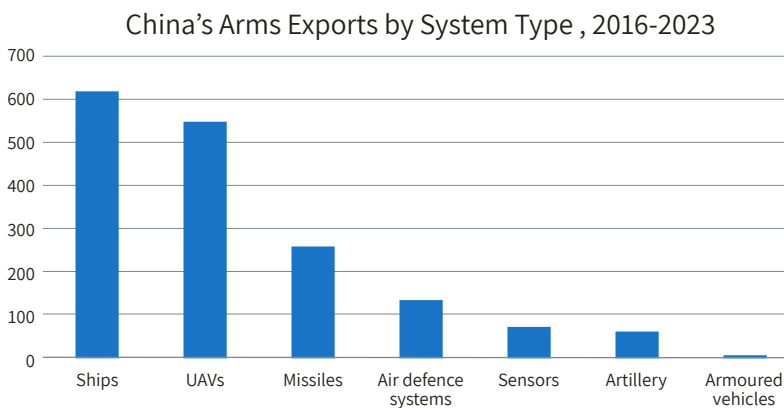
⁶⁷ "Iran and China Defence and Intelligence Cooperation: The Space Dimension."

⁶⁸ באשר למקורות המידע, יש לציין כי הנתונים הזמינים לציבור על ייצוא הטכנולוגיה והנשק של סין מצריים תמונה חלקית בלבד. ראשית, המיזוג ההולך וגובר בין המגזרים האזרחיים והצבאיים של סין, יחד עם האסטרטגיה הסינית לייצוא טכנולוגיות דו-שימושיות מתקדמות, נוטים לטשטש את ההבחנה בין ייצוא אזרחי לייצוא צבאי, ומקשים על מעקב אחר היקפו המדויק של הייצוא הצבאי הסיני לאזור. שנית, המקורות אינם כוללים בהכרח את מלוא העסקאות הטכנולוגיות והצבאיות המתבצעות בין בייג'ין לבין שחקנים אזרחיים.

⁶⁹ Hiddai Segev and Ofek Riemer, "Not a Flood, but a Rising Current, Chinese Weapons Sales to the Middle East," in *China-Israel Relations: Opportunities and Challenges*, eds. Assaf Orion and Galia Lavi, Tel Aviv, Israel: Institute for National Security Studies, 2019), 79, <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2019/08/Hiddai.pdf>.

תרשים 7: ייצוא נשק מסין למזרח התיכון בשנים 2010-2021

תרשים 8: ייצוא הנשק הסיני למזרח התיכון בשנים 2016-2023 לפי קטגוריית נשק⁷⁰

הצרכניות העיקריות של נשק סיני בשנים 2011-2022, בסדר יורד, הן ערב הסעודית, סודאן, איחוד האמירויות, איראן, עיראק, טורקיה ומצרים⁷¹. חשוב לציין כי על אף העלייה בהיקף ייצוא הנשק הסיני, קיים ויכוח לגבי איכותם ואמינותם של כלי הנשק הללו. ראשית, הם נתפסים בדרך כלל כפחות אמינים בשל איכות ירודה, בעיות תחזוקה וחוסר ניסיון מבצעי בשדה הקרב⁷². בנוסף, השימוש בהם במדינות המזרח התיכון הוא מועט, מה שמותיר מומחים

⁷⁰ SIPRI, "TIV of Arms Exports from China, 2016-2023," Data set (Stockholm International Peace Research Institute, Unpublished), https://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_values.php.

⁷¹ Grant Rumley, "China's Security Presence in the Middle East: Redlines and Guidelines for the United States," *The Washington Institute for Near East Policy* 123, (2022), <https://www.washingtoninstitute.org/media/5874>.

⁷² Remarks by Maj. Gen. Rajiv Narayanan, Elrom-Usanas Foundation Dialogue, July 2022.

רבים בחוסר ודאות בנוגע לאיכותם ומהימנותם⁷³. סיבות אלה עשויות להסביר מדוע היקף ייצוא הנשק של סין, במספרים מוחלטים, נותר נמוך עד כה.

עם זאת, בייג'ין זיהתה שווקי נישה שבהם יש לה יתרון יחסי על פני ארצות הברית ורוסיה⁷⁴. מערכות סיניות זוכות להערכה בתחום כלי הטיס הבלתי מאוישים (מל"טים), ובשונה מארצות הברית, סין מוכנה למכור מל"טים לכל מדינה מעוניינת באזור MENA. כך יצרה לעצמה סין עמדה מובילה בשני העשורים האחרונים במזרח התיכון, שם סיפקה מל"טים ומערכות נגד מל"טים, במיוחד לערב הסעודית, איחוד האמירויות, מצרים, עיראק וירדן⁷⁵. לייצוא נישה זה ישנו יתרון יחסי נוסף עבור חילות האוויר של מדינות המפרץ: הוא אינו מתנגש עם הטכנולוגיות המיוצאות מארצות הברית. לדוגמה, חילות האוויר של ערב הסעודית ושל איחוד האמירויות הפעילו מל"טים סיניים בעיקר למטרות מעקב וסיוור, ולא נתקלו בבעיות בהפעלתם לצד הטכנולוגיות האמריקניות⁷⁶.

ייצור המל"טים של סין מספק מגוון יכולות דומה לזה של מקביליהם המערביים (איסוף מודיעין, טווח ארוך, דיוק ופעילות בעלת חתימה נמוכה), אך היתרון היחסי שלהם טמון בעתיד המבטיח של התפתחות הטכנולוגיה בתחום זה. סין יזמה פיתוח מהיר של מל"טים באמצעות גיוס גופים אזרחיים, כולל שיתוף פעולה עם אוניברסיטאות מובילות, אשר האיצו את קצב הפיתוח והגבירו את מידת התחכום של תעשיית המל"טים הסינית, בייחוד בכל הנוגע לפיתוח כלים אוטונומיים, מל"טים המופעלים באמצעות בינה מלאכותית ונחילי מל"טים הפועלים בשילוב עם כלי טיס מאוישים⁷⁷. פיתוחים אלה עדיין אינם מבצעיים בשלב זה, אך הם הפכו את סין לשותפה פוטנציאלית אטרקטיבית עבור מדינות MENA, בייחוד לאור העובדה שסין אינה נרתעת ממכירת מל"טים ביחד עם טכנולוגיות הייצור שלהם, בעוד שארצות הברית נמנעה עד כה ממכירת מל"טים לשותפים ביטחוניים באזור⁷⁸. בפרספקטיבה אווירית, מגמה

⁷³ Prakash Nanda, "Cheaper, But Not Reliable: Why Chinese Weapons Are Fast Losing 'Edge' In Global Arms Export Market Despite Tall Claims," *EurAsian Times*, January 7, 2022, <https://www.eurasiantimes.com/chinese-weapons-are-losing-edge-in-global-arms-market>.

⁷⁴ Herlevi, April. "China as a Niche Arms Exporter." *In Depth* (blog). CNA. August 31, 2021, <https://www.cna.org/our-media/indepth/2021/08/china-as-a-niche-arms-exporter>.

⁷⁵ Atul Chandra, "Why China's Armed UAVs Are a Global Export Success, and Its Fighter Jets, not so Much," *Defence Procurement International*, November 5, 2021, <https://www.defenceprocurementinternational.com/features/air/china-has-disrupted-the-military-drone-market>.

⁷⁶ ראיון עם ג'פרי פיין, וושינגטון די.סי, יולי 2023.

⁷⁷ Greg Waldron, "USAF Explores Chinese Research into Drone Swarms," *FlightGlobal*, October 11, 2023, <https://www.flightglobal.com/military-uavs/usaf-paper-explores-chinese-research-into-drone-swarms/155322.article>.

⁷⁸ Natasha Turak, "Pentagon is Scrambling as China 'Sells the Hell Out Of' Armed Drones to US Allies," *CNBC*, February 21, 2019, <https://www.cnbc.com/2019/02/21/pentagon-is-scrambling-as-china-sells-the-hell-out-of-armed-drones-to-americas-allies.html>.

זו עשויה להעצים מספר מדינות שבעבר לא היוו איום בתחום המל"טים בסביבה המבצעית האזורית, בעיקר עקב פיתוח נחיל המל"טים האוטונומי של סין.

לפירוט על ייצוא הנשק הסיני למדינות המפרץ, איראן וצפון אפריקה, ראו נספח ד'.

בסך הכול חלה עלייה בולטת, במונחים יחסיים, בייצוא הנשק הסיני למדינות MENA, מגמה אשר עשויה לחזק את מעמדה של סין כשותפה רבת ערך בפיתוח הלאומי האסטרטגי של מדינות אלה. אף שאיכות הנשק הסיני ואמינותו נחשבות לנמוכות, הפוטנציאל של מדינות האזור להסתמך עוד יותר על רכש וייצור משותף של נשק סיני עשוי להיות מושפע מארבעה גורמים:

1. הדרישה הדחופה של המדינות לטכנולוגיה מתקדמת, לצד התמקדות הולכת וגוברת של סין במזרח התיכון לייצוא נשק בשל פוטנציאל להפרעה במסדרונות תחבורה אחרים המשמשים להעברת נשק סיני.
2. הגישה העסקית הפרגמטית של סין בנוגע לייצוא נשק וטכנולוגיות לאזור MENA מקדמת את הדרך להעברת טכנולוגיות ונשק בעייתיים יותר לאזור בעתיד הקרוב.
3. התנתקותה ההדרגתית של ארצות הברית מהמזרח התיכון, ומשמעותה הפוטנציאלית עבור ייצוא הנשק האמריקני לאזור בעתיד.
4. השלכות המלחמה באוקראינה על יכולתה של רוסיה לשמור על רמה משמעותית ואיכותית של ייצוא למזרח התיכון.

מבחינה אופרטיבית, לייצוא הנשק הסיני לאזור MENA עשויות להיות מספר השלכות על חילות האוויר הפועלים באזור. למרות היקפו המצומצם ואיכותו הנחשבת לנמוכה, ייצוא הנשק הסיני הגדיל את מספר כלי הנשק באזור MENA, תוך התמקדות ברחפנים, בטילים, במערכות ארטילריה ובקטגוריות נשק אחרות. בשלב זה עלייה זו נותרה חסרת משמעות מבצעית, אולם גדילה ניכרת של הייצוא הסיני עלולה להשפיע על חופש הפעולה של חילות האוויר הפועלים באזור. לדוגמה, אם סין תמשיך להציף את מדינות MENA במל"טים זולים וזמינים, תפוצתם הנרחבת עלולה להגביל את חילות האוויר הפועלים באזור, אשר יידרשו להקצות משאבים רבים יותר להתמודדות עם האיום על חשבון ריכוז מאמצים בתחומי פעולה אחרים.

זאת ועוד, ייצוא נשק וטכנולוגיות מתקדמות מסין עשוי לתרום לשדרוג ולגיוון היכולות ההגנתיות וההתקפיות של מדינות MENA ולסייע להן לרכוש, לפתח ולייצר כלי נשק חיוניים ללוחמה העתידית, כגון מל"טים עם טכנולוגיות בינה מלאכותית. מכיוון שייצוא הנשק והטכנולוגיות הסיניים זול וזמין, הוא עלול להגביר ולגוון את תהליכי בניין הכוח של מדינות בעלות תקציב מוגבל ותשתית ירודה.

מעורבות צבאית גוברת

המעורבות הצבאית המתרחבת של סין באזור MENA מאופיינת בהידוק שיתופי הפעולה הביטחוניים עם מדינות האזור, ובהתבססות איטית ומוגבלת של נוכחות צבאית סינית (בסיסים ופעולות נגד פיראטים).

סין הרחיבה את שותפויותיה ב-MENA באמצעות קידום שותפויות ביטחוניות מקיפות עם מדינות מרכזיות (ערב הסעודית, איחוד האמירויות, איראן, אלג'יריה ומצרים) ושותפויות אסטרטגיות נוספות ברחבי האזור. תוכנן המדויק של שותפויות אלה אינו גלוי לעין הציבור, דבר המעורר ספקולציות שונות. עם זאת, ריבוי הסכמי שיתופי הפעולה הביטחוניים מעיד על האינטרס הגובר של סין ושל שחקנים אזוריים בהעמקת הקשרים ביניהם, לרבות בתחום הביטחוני (לפירוט על שיתוף הפעולה הביטחוני בין סין ומדינות MENA, ראו נספח ה').

ניתן להצביע על מספר מסקנות משיתוף הפעולה המתהדק בין סין למדינות MENA בתחום הצבאי:

1. שיתוף הפעולה בין סין לאיראן הוא ארוך טווח, וממדיו שונים מאלה של שיתופי הפעולה של סין עם מדינות אחרות באזור. רמת השותפות בין סין לאיראן עשויה לגדול כתוצאה מהעמקת הסכסוך בין ארצות הברית ואיראן על עתידו של המזרח התיכון.
2. שתי השותפות הבולטות הנוספות הן המדינות העשירות בנפט, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות.
3. במרוצת השנים, מעורבותה של סין באזור התרחבה בתחומים רבים, שאינם קשורים ישירות לאינטרסים כלכליים.

ממד נוסף בהגברת מעורבותה הביטחונית של סין ב-MENA הוא הרחבת נוכחותה הצבאית. על אף שאיפותיה של סין להקים בסיסים צבאיים באזור MENA (הקמת בסיס צבאי בג'בוטי בשנת 2017, ופרויקט לבניית בסיס צבאי בנמל צפונית לאבו דאבי אשר ננטש), הנוכחות הסינית באזור מוגבלת על ידי "Pax Americana", ולסין חסרה שרשרת הבסיסים הצבאיים הנחוצה לשם שמירה על נוכחות צבאית מתמשכת ורציפה ב-MENA.⁷⁹

מנקודת מבטה של ארצות הברית, לעומת זאת, ההתרחבות הצבאית של סין ב-MENA, קטנה וחסרת משמעות ככל שתהיה בעת הזו, מייצגת התפתחות מרשימה ביותר⁸⁰. בעבר, פריסה צבאית והקמת בסיסים סיניים באזור נחשבו לדמיוניים. אך לאור השקת יוזמת ה-BRI והתרחבות האינטרסים הגלובליים של סין, נוכחות צבאית סינית נתפסת על ידי בייג'ין כהכרחית על מנת להבטיח את האינטרסים הכלכליים הנרחבים שלה. לכן, השאלה אינה עוד האם סין תגדיל את נוכחותה הצבאית, אלא באיזו מידה והיכן ייפרס צבא סין כדי לממש את ההתרחבות האזורית של סין.

⁷⁹ ראיון עם פרופ' ג'ונתן פולטון, יולי 2023.

⁸⁰ ראיון עם מומחה בכיר לענייני סין, וושינגטון די. סי., יולי 2022.

לנוכחות הימית הגוברת של סין במרחב המזרח התיכון, ובפרט במפרץ עדן, ישנה חשיבות ניכרת. סין ניהלה פעולות רבות נגד פיראטים באזור, ובכך חיזקה עוד יותר את מעורבותה הימית בו. בתגובה לסדרת רציחות וחיטופות נגד עובדים ומלחים סינים, הצי הימי הסיני סיפק שירותי ליווי ליותר משבעת אלפים כלי שיט סיניים וזרים, תוך שפרס ארבעים ואחד כוחות משימה בין השנים 2008-2023. המאמץ הסיני נגד פעילות פיראטית לא רק שמר על הביטחון הימי, אלא גם תרם לשיפור ניסיונו ויכולותיו של הצי הסיני⁸¹. בייג'ין מבינה כי אזור זה הוא קריטי גם עבור ארצות הברית ורוסיה, אשר הגדילו את נוכחותן הביטחונית בים האדום – ארצות הברית באמצעות הבסיס שלה בג'יבוטי ורוסיה באמצעות נוכחות מוגברת בנמל סודאן. בשנת 2017 הקימה סין את בסיס התמיכה הצבאי הראשון שלה מעבר לים, בג'יבוטי, בסמוך לבסיס הצבאי האמריקני מחנה למונייר (Camp Lemmonier), המשמש כפיקוד המרכזי של כוח המשימה המשותף של ארצות הברית באזור קרן אפריקה – אזור שבו בייג'ין פיתחה רשת תשתיות, בין היתר כדי להציב מטוסים וכלי שיט לצורך הקרנת כוח⁸².

סין בחרה שלא להתערב בהברחות הנשק של איראן דרך הים האדום לקבוצות חמושות ולרוכשי נשק אחרים, והעלימה עין מפעילויות ההברחה האיראניות, הכוללות העברות מספינה לספינה ושימוש בכלי שיט קטנים יותר באזורים לא מוסדרים בחוף המערבי של הים האדום. גישה זו של בייג'ין משקפת את העדפתה לשמור על פרופיל נמוך בתגובה להתרחבות הנוכחות הימית של איראן בים האדום, שכן לסיין אינטרסים משלה באזור. למרות הסנקציות האמריקניות שהוטלו בשנת 2019, סין המשיכה לרכוש נפט איראני דרך בתי זיקוק פטרוכימיים שאינם ממשלתיים באופן רשמי או באמצעות בתי זיקוק עצמאיים למחצה המכונים "קומקום תה"⁸³. דוגמה נוספת להימנעות של סין היא תגובתה למלחמת ישראל-חמאס בעקבות מתקפת ה-7 באוקטובר 2023. סין קראה להפסקת התקיפות בים האדום ולחצה על איראן להשפיע על החות'ים, אך נמנעה מהתערבות ישירה ונחרצת⁸⁴. כך, למשל, בהצבעה באו"ם בנושא התקיפות נגד המורדים החות'ים, סין בחרה להימנע⁸⁵.

מבחינה אופרטיבית, נוכחות מוגברת של הצי הסיני עשויה להקל על הקמת בסיסים צבאיים ופריסת כוחות נוספים. על פי דו"ח שפרסם מכון המחקר RAND, עומאן, בחריין, ערב

⁸¹ Gering, "Full Throttle in Neutral: China's New Security Architecture for the Middle East."

⁸² Gering, *Ibid.*

⁸³ Claire Jungman and Daniel Roth, "Uncovering the Chinese Purchasers of Iranian Oil," *United Against Nuclear Iran*, March 1, 2024, <https://www.unitedagainstnucleariran.com/blog/uncovering-chinese-purchasers-of-iranian-oil>.

⁸⁴ Ahmed Aboudouh, "Houthi Attacks in the Red Sea Help China Criticize the US – But Threaten Long-term Policy," *Chatham House*, January 9, 2024, <https://www.chathamhouse.org/2024/01/houthi-attacks-red-sea-help-china-criticize-us-threaten-long-term-policy>.

⁸⁵ Adam Lucente, "China, Russia Abstain as UN Security Council Adopts Resolution Condemning Houthi Attacks," *Al-Monitor*, January 10, 2024, <https://www.al-monitor.com/originals/2024/01/china-russia-abstain-un-security-council-adopts-resolution-condemning-houthi>.

הסעודית, איראן ותימן נחשבות למועמדות ראויות לצורך הקמת בסיסים סיניים עתידיים⁸⁶. התפתחות זו תחייב את חילות האוויר הפועלים באזור לשקול את אותם נכסים סיניים בתכנון המבצעי שלהם. לבסוף, הרחבת המתקנים הסיניים והנוכחות הצבאית המוגברת עלולות להוביל לחיכוכים ולתקריות לא מכוונות עם חילות אוויר הפועלים בסביבה, ולהגביל את חופש הפעולה של חילות אוויר אלה באזור.

⁸⁶ Cristina L Garafola, Stephen Watts, and Kristin J. Leuschner, *China's Global Basing Ambitions: Defense Implications for the United States* (Santa Monica CA: RAND Corporation, 2022), 12, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA1496-1.html.

סיכום ומסקנות: השפעתה הפוטנציאלית של סין על הפעילות האווירית במרחב MENA

קיימות שתי פרדיגמות מרכזיות לגבי היעדים האסטרטגיים הגלובליים והאזוריים של סין: נרטיב המזהיר מפני "ההתפשטות התוקפנית" של סין ושאיפתה "לערער את הדומיננטיות של ארצות הברית", כולל באזור MENA, לעומת השקפה מתונה המדגישה את "העמדה ההגנתית" של סין ואת התמקדותה בהגנה על אינטרסים כלכליים ואנרגטיים, בין אם בזירה הגלובלית ובין אם בזירה האזורית. מחקר זה אינו נוקט עמדה, ואין בכוונתו להוכיח את אמיתותו של אף אחד מהנרטיבים הללו.

עם זאת, מחקר זה ממחיש כי העניין של סין במזרח התיכון ובצפון אפריקה גבר באופן משמעותי מאז תחילת שנות האלפיים, הן מסיבות כלכליות ומסחריות והן כחלק מהתחרות העולמית בין המעצמות הגדולות. כפי שמוצג בפרק הראשון, האינטרסים האזוריים של סין הם מגוונים. בתחום הכלכלי, בייג'ין ביקשה להבטיח גישה בטוחה למקורות אנרגיה ולהרחיב שווקים ושותפויות כלכליות על ידי שימור חופש הניווט שלה לאורך נתיבי הים של האזור. במסגרת התחרות בין המעצמות, סין חיפשה דרכים להגביר את השפעתה ולהבטיח תמיכה דיפלומטית ממדינות רבות ככל האפשר, עד כה תוך העדפה לאיחוד האמירויות ולאחר מכן לערב הסעודית ולמדינות אחרות של ה-GCC על פני איראן. גם מצרים, טורקיה וישראל נחשבות למדינות חשובות, כל אחת מסיבות שונות. עם זאת, התחזקות הבריתות במזרח התיכון והחרפת קונפליקט ההשפעה בין קואליציה בראשות ארצות הברית לבין שותפות איראנית-רוסית, עמה נמנית סין, עשויות להציב אתגר בפני שאיפתה של בייג'ין לקדם את האינטרסים שלה תוך מעורבות עם כל הצדדים היריבים באזור. הן מסיבות כלכליות והן משיקולים אסטרטגיים, סין גם ביקשה ליזום פלטפורמות אפשריות לנוכחות ולפעילות עתידית צבאית או צבאית למחצה לצורך הגנה על נכסיה האזוריים, במיוחד בתחום הימי (מערב האוקיינוס ההודי, המפרץ הפרסי, ים סוף).

מעורבותה של סין במזרח התיכון ובצפון אפריקה גדלה בהתמדה, בעיקר בתחומים האזרחיים. מכיוון שהאזור הוא אחד מאבני היסוד של יוזמת "החגורה והדרך" (BRI), סין הרחיבה את שותפויותיה בו, תוך קידום שיתופי פעולה מקיפים עם מדינות מרכזיות ב-MENA (ערב הסעודית, איחוד האמירויות, איראן, אלג'יריה ומצרים). במקרים מסוימים לשותפויות אלה יש מרכיבים אסטרטגיים, כגון תרגילים צבאיים משותפים והעברת נשק, התקנת תשתיות תקשורת G5 והשקעות בתחום האנרגיה. בייג'ין גם חיזקה את מעורבותה הפוליטית והדיפלומטית ברחבי MENA, והפכה עצמה למתווכת אזורית. בנוסף, סין הגבירה את הפעלת העוצמה הרכה שלה באזור באמצעות שימוש בכלי השפעה תקשורתיים, תרבותיים וטכנולוגיים.

מעורבותה הכלכלית והפוליטית הגוברת של סין באזור הדהדה גם בתחום הביטחוני, בעיקר באמצעות העברת טכנולוגיות ונשק סיניים למדינות MENA, הקמת הבסיס הראשון של סין מעבר לים בג'יבוטי, ביצוע משימות נגד פיראטים מול קרן אפריקה ותרגילים צבאיים משותפים עם רוסיה ואיראן במפרץ עומאן, כמתואר בנספח ה'.

בהתבסס על ניתוח האסטרטגיה, החשיבה הצבאית והמודרניזציה של סין, כמו גם התרחבותה בזירות הגלובליות והאזוריות, **מחקר זה מדגיש שלושה גורמים עיקריים העשויים להשפיע על הסביבה המבצעית של אזור MENA בעתיד הנראה לעין:**

4. **השפעתה של סין על ארכיטקטורת הביטחון של אזור MENA הייתה מינימלית עד כה, אך עשויה להיות משמעותית יותר בעשור הבא.** העברת הטכנולוגיה והנשק הסיניים לאזור נותרו מצומצמות בהיקפן והתמקדו בעיקר בשווקי נישה. סין לא שימשה כספקית ההגנה העיקרית עבור אף אחד מהשחקנים האזוריים, ולא הקימה נוכחות צבאית משמעותית. עם זאת, הסבירות למעורבות סינית משמעותית יותר באזור MENA, לרבות בתחום הביטחוני, גדלה לנוכח האינטרסים הגוברים של סין באזור, הקושי של רוסיה לייצא נשק לאזור בשל סנקציות כלכליות והמלחמה נגד אוקראינה, הרלוונטיות של האזור לשאיפות הכוח העולמי של סין וההתקדמות הטכנולוגית המהירה שלה. התייצבותה של סין לצד איראן ורוסיה במהלך מלחמת ישראל-חמאס בשנת 2023 מעלה שאלות לגבי עתיד המעורבות הסינית באזור MENA בתחום הביטחוני, ואופני השפעתה על שיתוף הפעולה הביטחוני של סין עם איראן.

5. **התעשייה הביטחונית של סין עברה תהליך משמעותי – מתלות הדוקה ביצרנים זרים וייצור מקומי באיכות נמוכה, לפיתוח עצמאי המאופיין בייצור כלי נשק מתקדמים יותר ויותר.** בעבר הסתמכה התעשייה הביטחונית של סין על טכנולוגיה סובייטית מיושנת ולאחר מכן על טכנולוגיה רוסית. אולם, באמצעות רכישת טכנולוגיות צבאיות ודו-שימושיות זרות ומאמצים רציפים לשדרוג התעשייה הביטחונית המקומית, הפכה סין למפתחת ויצרנית של ציוד לחימה וכלי נשק מתקדמים. מחקר שנערך במכון זה מצביע על כך שהישגים אלה כוללים טכנולוגיות מטוסי קרב מתקדמות ביותר, ייצור מטוסי קרב וכטמ"מים והשקעה בהגנה האווירית⁸⁷. ראוי להדגיש כי סין החלה לצבור יתרון טכנולוגי על פני רוסיה במספר היבטים של פיתוח מטוסי קרב. כך, ממצב של תלות במטוסים ובנשק מתוצרת רוסיה, סין מפתחת תעשייה מובילה ומתקדמת של מטוסי קרב, חיישנים וכלי נשק, הנוטה לעלות על יכולות הייצור הרוסיות בתחומים אלה.

6. **פיתוחן של טכנולוגיות ומערכות נשק סיניות בתחומים אטרקטיביים, בשילוב עם התעשייה הביטחונית הרוסית המדולדלת, הגברת המעורבות הכלכלית והדיפלומטית**

⁸⁷ חיים שורץ, אסף הלר, שרה פיינברג ותומר פדלון, "אמל"ח אווירי בסין והשלכותיו האפשריות על חיל האוויר הישראלי", מכון אלרום לחקר מדיניות אוויר וחלל, אוניברסיטת תל אביב, מחקר (0723), אוגוסט 2023. https://social-sciences.tau.ac.il/sites/socsci.tau.ac.il/files/media_server/social/poli-heb/elrom/elrom0723.pdf.

של סין באזור MENA והאיפוק המוגבל של בייג'ין בנוגע למכירת נשק, מעלים את הפוטנציאל להרחבת העברת טכנולוגיות ונשק סיניים באיכות גבוהה יותר לשחקנים אזוריים בעתיד הנראה לעין.

בשל מגבלות המידע הזמין, נותרה אי ודאות לגבי הסכמי טכנולוגיה ועסקאות נשק בין סין לשחקנים אזוריים ב-MENA. עם זאת, בהתחשב במעורבות הגוברת של סין באזור ובהתקדמותה בפיתוח טכנולוגיות ובייצור מערכות נשק מתקדמות, יחד עם הסיכונים הכרוכים בהעברת טכנולוגיות ונשק, ניתן לטעון כי בסופו של דבר סין עשויה להשפיע על הסביבה המבצעית של MENA, במיוחד בתחום האווירי, באמצעות ארבעה ערוצים עיקריים.

1. ייצוא נשק

למרות שהעברות הטכנולוגיה והנשק של סין לאזור MENA נותרו חסרות משמעות מבחינת היקף ואיכות, חילות האוויר הפועלים באזור נדרשים לשקול את האיומים הפוטנציאליים הבאים:

א. פוטנציאל הולך וגדל לייצוא מל"טים סיניים לאזור MENA – שוק הנישה העיקרי של סין עד כה. בטווח הקצר הם אינם מהווים איום משמעותי, אך ייתכן שיהוו איום בטווח הבינוני ובטווח הארוך. האתגר הראשון הוא כמותי: ייתכן שחילות האוויר באזור יידרשו להתמודד עם צי גדול יותר של מל"טים סיניים, אשר עשויים לצרוך משאבים מבצעיים הנחוצים לצרכים אחרים. שנית, סין פיתחה מל"טים בעלי יכולות מתקדמות, לרבות יכולות בינה מלאכותיות, אשר יכולים לשמש כמכפילי כוח. בנוסף, סין יכולה להעביר לגורמים אזוריים טכנולוגיות ויכולות ייצור משולבות מל"טים (כפי שכבר עשתה), כדי להשלים מערכות מל"טים. להתפתחות זו השלכות ממשיות על הסביבה האופרטיבית באזור.

ב. כניסה פוטנציאלית ל-MENA של כלי נשק מתקדמים מתוצרת סין או מייצור משותף, כגון מחפשי מכ"ם פעילים או חצי פעילים לטווח ארוך לטילי קרקע-אוויר, כולל הגנה אווירית נגד טילים בליסטיים לטווח בינוני וכלי טיס מהדור החדש עם ביצועים משופרים ויכולות אוויר-אוויר חדשות. כמו כן, ייצוא של מטוסים מהדור החדש בעלי ביצועים משופרים ויכולות הגנה אוויריות חדשות, לרבות הגנה אווירית לטילי קרקע-קרקע.

2. העברת טכנולוגיות דו-שימושיות, משאבים וידע צבאיים לשחקנים באזור MENA

שיתוף הפעולה הטכנולוגי של סין בתחומים אזרחיים קריטיים ללוחמה העתידית, כגון תקשורת, סייבר, חלל, בינה מלאכותית וטכנולוגיה דיגיטלית, עשוי להאיץ את התפתחות הטכנולוגית של מדינות MENA ולספק להן נגישות לטכנולוגיות דו-שימושיות מתקדמות. חילות האוויר הפועלים באזור נדרשים להביא בחשבון כניסה פוטנציאלית של טכנולוגיית תקשורת סינית, אשר תגביר את האיום מצד טילי אוויר-אוויר וטילי קרקע-אוויר הפועלים בתוך רשת של מערכות זיהוי ושיגור.

בנוסף, יש להתייחס לאפשרות שסין תספק לשחקנים אזוריים שירותי מודיעין ושירותי לוויין, בפרט על בסיס מערכת ה-BeiDou. שירותים אלה כוללים חישה מרחוק, תקשורת וקישוריות, ניווט ויכולות מיקום, ואף התרעות על שיגורי טילים. ניתן לשער כי במסגרת הדיונים האסטרטגיים שלה עם שחקנים אזוריים ב-MENA, לרבות איראן, סין עשויה להציע שירותי לוויין אשר יכולים לשמש למטרות אזרחיות וצבאיות גם יחד. התפתחות זו עלולה להציב אתגרים חדשים בפני חילות האוויר הפועלים באזור.

אופיים המערפל של שיתופי הפעולה הטכנולוגיים בין סין לבין גורמים אזוריים הופך את המצב למסובך עוד יותר: טכנולוגיות דו-שימושיות עשויות לחדור לאזור MENA באמצעות ערוצים מרובים, ישירים ועקיפים, ולשרת את צורכי הביטחון של מספר שחקנים אזוריים, במיוחד איראן ובמידה מסוימת גם מצרים וערב הסעודית (במסגרת מה שמאפשרת השותפות האמריקנית עם מצרים ועם ערב הסעודית). אלה כוללים העברת טכנולוגיות, הס מי שיתוף פעולה טכנולוגיים דו-צדדיים, תשתיות אזרחיות והכשרת סטודנטים ממדינות האזור בסין.

3. השפעתן של תשתיות אזרחיות ודו-שימושיות סיניות או במימון סיני ב-MENA על חופש הפעולה של המעצמות הגדולות ושל השחקנים האזוריים

ההשקעות הנרחבות של סין בהקמת ובהפעלת מתקני תשתית ב-MENA, כגון נמלים, רשתות תחבורה, נכסי תקשורת, תחנות כוח ומפעלי תעשייה, עלולות להשית מגבלות חדשות על המעצמות הגדולות ועל השחקנים האזוריים. כתוצאה מכך, ייתכן שהם יידרשו לקחת בחשבון את האינטרסים הסיניים בעת גיבוש התכנון האופרטיבי שלהם.

4. השפעתה האפשרית של הנוכחות הימית הסינית באזור MENA

אפשרות הפיכתו של הצי הימי הסיני (PLAN) לכוח עולמי, בצירוף חשיבותם הרבה של הנתבים הימיים באזור MENA עבור הסחר הבין-לאומי של סין, מעלה את הסבירות להקמת נוכחות ימית סינית באזור בעתיד. בשלב זה לא ניתן לדעת האם סין תתמוך בנוכחותה הימית על ידי הקמת בסיסים ומתקנים צבאיים נוספים (כגון מתקני מודיעין), אך אין לשלול אפשרות זו. להרחבת הנוכחות הימית הסינית ב-MENA עשויות להיות השלכות מרובות, ממשיות והיפותטיות, על חילות האוויר הפועלים באזור.

נוכחות מוגברת של הצי הימי הסיני באזור MENA עשויה להוביל להקמת בסיסים נוספים ברחבי האזור, ולהציב אתגרים חדשים בפני כוחות האוויר הפועלים בו:

1. חילות אוויר הפועלים באזור עשויים להיתקל בכלי השיט של סין ובאיומים ימיים חדשים הנובעים מיכולות הגנה אווירית ארוכות טווח, ברמה הטכנולוגית של מערכות ה-S-300/S-400 הרוסיות או של מערכת ה-Patriot האמריקנית.
2. אם היריבות בין סין לארצות הברית תסלים ותתרחב מעבר לאזור אסיה-פסיפיק, המזרח התיכון עלול להפוך לזירת עימות נוספת בין שתי המעצמות.

3. במקרה של סכסוכים מזוינים אזוריים ב-MENA סין עשויה לפנות אזרחים סינים (כפי שעשתה בלוב בשנת 2011), מה שיציב מגבלות אופרטיביות על חילות האוויר הפועלים באזור.

הגישה הכללית של סין לשימוש בכוח הייתה זהירה ומאופקת בזירה הגלובלית ובסמוך לגבולותיה, אולם הרחבת נוכחותה ב-MENA עלולה להוביל למפגשים בלתי צפויים ולחיכוכים לא מכוונים, ולהעלות את הסיכון לאי הבנות ולחישובים שגויים.

נכון לעתה, השפעתה של סין על ארכיטקטורת הביטחון באזור MENA עדיין זניחה. אולם בעתיד הנראה לעין, המעורבות הסינית הגוברת באזור עלולה להציב אתגרים מובהקים לחילות האוויר הפועלים בו. כוחות אלה יידרשו לצפות את ההשלכות המבצעיות של נוכחות סינית באזור, תוך ניתוח השפעת היכולות המיוצאות מסין על חופש הפעולה שלהם, מעקב אחר התפתחות היכולות הטכנולוגיות והצבאיות הסיניות, והתחשבות בסיכונים הכרוכים בהעברת טכנולוגיות ונשק סיניים לאזור.

נספח א': רשת תשתיות אזרחיות של סין במזרח התיכון ונצפון אפריקה

תפיסת הקישוריות בין פארק התעשייה לנמל הוצגה ביוני 2018 כיוזמה סינית-ערבית שמטרתה לספק מסגרת משותפת ומשולבת לאשכולות של פרויקטים מסחריים ותעשייתיים⁸⁸. הרעיון המרכזי הוא לשלב את הפארקים התעשייתיים העיקריים של סין במצרים, באיחוד האמירויות, בערב הסעודית ובעומאן עם נמלים שכנים (נמל ח'ליפה באבו דאבי, נמל ג'בוטי, פורט סעיד במצרים ועוד)⁸⁹.

כפי שציין ג'ונתן פולטון, מסגרת זו נועדה לחבר בין פרויקטים מסחריים באמצעות השקעה בנמלים ובפארקים תעשייתיים, חיבור שרשראות אספקה, והקמת וחיבור אשכולות מסחריים במפרץ הפרסי, בים ערב, בים האדום ובים התיכון. המודל הדו-גלגלי מתייחס לשיתוף פעולה בתחום האנרגיה (אנרגיה מסורתית ודלת פחמן), ואילו התפיסה הדו-כנפית מתייחסת לשיתוף פעולה בתחומי הטכנולוגיה (5G, בינה מלאכותית וטכנולוגיית חלל) והפיננסים⁹⁰. הרציונל של סין הוא דו-כיווני: מענה לצורכי הפחמימנים הגדלים שלה, והרחבת שווקי הייצוא שלה על ידי מינוף הצורך של מדינות MENA להצמיח את כלכלותיהן⁹¹. התפיסה הסינית של חיבור בין אשכולות ושווקים מסחריים קיימים ומתפתחים כללה עד כה בעיקר את איחוד האמירויות, מצרים, עומאן, ערב הסעודית, ג'בוטי ומצרים.

נוסף על כך, סין קידמה את מודל הפיתוח "נמל-פארק-עיר" (הידוע גם כ"מודל שקאו" המבוסס על פארק התעשייה שקאו שהוקם במחוז גואנגדונג בסין בשנת 1979), המאפשר להשיג כוח כלכלי ופוליטי משמעותי בתוך המדינה המארחת. על פי מודל זה, המיושם בפיקסטון, בבלארוס, בטוגו ובסרי לנקה, חברות סיניות מבצעות התקשרויות להקמת פארקים

⁸⁸ "Wang Yi: China and Arab States Should Jointly Forge the Cooperation Layout Featuring 'Industrial Park-Port Interconnection, Two-Wheel and Two-Wing Approach,'" Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, July 10, 2018, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665435/2675_665437/2903_663806/2905_663810/201807/t20180712_536469.html.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Jonathan Fulton, "China's Emergence as a Middle East Power," in *The Routledge Handbook of China – Middle East Relations*, ed. Jonathan Fulton (Routledge, 2021), 5–6, <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003034520-2/china-emergence-middle-east-power-jonathan-fulton?context=ubx&refId=a6541f41-e5a9-47e9-bb8c-6e12d07bd01a>.

⁹¹ David Moore and Amir Kordvani, "Belt and Road Initiative – The View from Middle East and North Africa," CMS, 2021, <https://cms.law/en/media/international/images/publications/exclusive-images/bri/belt-and-road-report-mena?v=2>.

תעשייתיים המחוברים לנמלים, אשר יחד מהווים את הבסיס ליצירת עיר חדשה⁹². באזור MENA, הדוגמה הפרדיגמטית של מודל זה היא מתחם ג'יבוטי. שם, עם השלמת בנייתו של נמל רב-תכליתי במים עמוקים בשנת 2017, חנכה סין אזור סחר חופשי חדש הכולל פארק מסחר שבו החלה לבנות פארק תעשייה חדש ועיר חדשה במטרה לקדם מערכת משולבת של צמיחה.

שני הרעיונות הללו של מעורבות אזורית – קישוריות בין פארק תעשייתי ובין נמל, ומודל "נמל-פארק-עיר" – משקפים את הרצון הגובר של סין להשיג השפעה כלכלית ופוליטית נרחבת באזור MENA. ההשקעות של סין בתשתיות קריטיות ובחוזי בנייה ב-MENA (כולל טורקיה) גדלו באופן משמעותי מאז אמצע שנות האלפיים. נכון לשנת 2022, בייג'ין השקיעה באזור MENA למעלה מ-6.7 מיליארד דולר, לעומת 290 מיליון דולר בלבד בשנת 2005⁹³. ההשקעות והחוזים הסיניים במזרח התיכון ובצפון אפריקה, כולל טורקיה, הסתכמו בכ-273 מיליארד דולר במהלך השנים 2005-2022⁹⁴. ההשקעה של סין בתשתיות קריטיות באזור גדלה באופן ניכר מאז הקמת יוזמת "החגורה והדרך" (BRI) בשנת 2013, בפרט בנקודות חנק ימיות מרכזיות, בין היתר משום שהן ממלאות פער השקעות של שחקנים אזוריים אשר אינם יכולים לעמוד ביעדי התשתית שלהם בהתבסס על תקציביהם הלאומיים. בשנים 2013-2022 השקיעה סין לפחות 123 מיליארד דולר באזור MENA. נכון לשנת 2023, 19 מדינות ערביות היו חלק מיוזמת "החגורה והדרך" הסינית (BRI)⁹⁵.

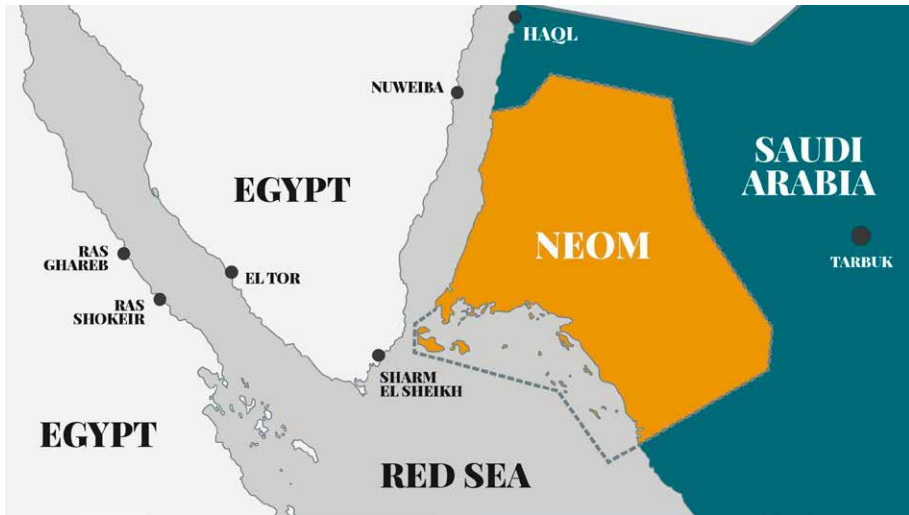
במסגרת כך, ענקיות ספנות סיניות כמו Hutchison ו-COSCO השקיעו מיליארדי דולרים ברכישת אחזקות בנמלים ברחבי MENA: נמל דוקם בעומאן על חוף הים הערבי, נמל ח'ליפה באיחוד האמירויות, נמל בצרה ונמל אום כסר בעיראק לאורך המפרץ הפרסי, נמל עקבה בירדן, הנמלים אבו קיר, אלכסנדריה, אל דכיילה ופורט סעיד במצרים, נמל חיפה בישראל ונמל אל חמדניה באלג'יריה. בשנים האחרונות, חלק מההשקעות הסיניות

⁹² Matthew P. Funairole, Brian Hart, and Lily McElwee, "Dire Straits: China's Push to Secure Its Energy Interests in the Middle East," CSIS, February 3, 2023, <https://features.csis.org/hiddenreach/china-middle-east-military-facility/>.

⁹³ Amna Puri-Mirza, "Value of Investment from China in the MENA Region 2005-2022," Statista, May 12, 2023, <https://www.statista.com/statistics/1384069/china-investment-in-MENA/>.

⁹⁴ "China Regional Snapshot: Middle East and North Africa," Foreign Affairs Committee, October 25, 2022, <https://foreignaffairs.house.gov/china-regional-snapshot-middle-east-and-north-africa/>.

⁹⁵ "Countries in the Belt and Road Initiative (BRI)," Green Finance & Development Center, <https://greenfdc.org/countries-of-the-belt-and-road-initiative-bri/>.

תרשים 9: אזור פיתוח העיר החכמה NEOM (מקור: אוניברסיטת המלך עבדאללה למדע ולטכנולוגיה)¹⁰²

¹⁰² "NEOM City," KAUST, April 14, 2019, <https://cemse.kaust.edu.sa/fcr/news/neom-city>.

נספח ב': חשש מפני שימוש צבאי של סין בתשתיות אזרחיות

קיים חשש במערב כי סין עלולה לנצל את הספינות האזרחיות שלה לצורך הובלת ציוד צבאי. חשש זה נובע מהתפיסה האסטרטגית הסינית בנוגע לתשתיות אזרחיות: בייג'ין שואפת להשתמש ברשת הנמלים המסחריים שלה ובמתקניה האזרחיים למטרות דו-שימושיות, כולל איסוף מודיעין ותמיכה לוגיסטית, כדי לסייע לצבא סין במשימותיו מעבר לים¹⁰³.

ההתרחבות הגלובלית של סין הביאה לכך שיכולותיו האופרטיביות של הצבא הסיני אינן עולות בקנה אחד עם הדרישות ממנו. הפער בין האחריות החדשה שהוטלה על צבא סין לבין המחסור בתשתיות התומכות בכך הוביל את הצבא להפנות מבטו למעוזים מסחריים, כגון נמלים שסין בנתה, מפעילה או מחזיקה בבעלותה, כפתרון זמני אטרקטיבי המאפשר לו לגשר על חסכי הנוכחות שלו מעבר לים. כפי שציין אייזק קרדון, הדרג האסטרטגי-מדיני הסיני התייחס יותר ויותר לנמלים מסחריים אלה כ"נקודות אסטרטגיות מעבר לים" שביכולתן לתמוך במשימות ובפעולות של צבא סין בשעת הצורך¹⁰⁴. לדוגמה, וושינגטון הביעה דאגה לגבי הפעילות הסינית בנמל ח'ליפה באיחוד האמירויות, הממוקם צפונית לאבו דאבי. נמל זה מופעל במסגרת הסכם ל-35 שנה כחלק מיוזמת "החגורה והדרך" (BRI) ומארח קונגלומרט ספנות סיני. לפי חשדות אמריקניים והדלפות מודיעיניות, בנמל זה נבנה מתקן סודי של צבא סין¹⁰⁵. חששות דומים הועלו במסמכים שדלפו מהפנטגון בחורף 2023 ודיווחו על "פרויקט 141" סיני לכאורה, אשר נועד להקים מעבר לים חמישה בסיסים צבאיים ועשרה אתרי תמיכה לוגיסטיים עד שנת 2030, שאמורים לשרת את האינטרסים האסטרטגיים של סין¹⁰⁶. יש לציין כי נכון לעת הנוכחית, מימושן בפועל של הערכות ותוכניות אלה טרם אומת ונותר בגדר ספקולציה.

בהקשר זה ראוי לציין את תפקידם המרכזי של התאגידים הסיניים בהקמת תשתיות אזרחיות ב-MENA ובהעברת טכנולוגיות דו-שימושיות למדינות האזור. כידוע, חברות סיניות בבעלות פרטית למעשה אינן פרטיות, שכן הן נתונות תחת שליטת המפלגה הקומוניסטית של סין (CCP). הדבר מעוגן בחוקה הסינית, אשר משמרת חברות פרטיות תחת ההנהגה הפוליטית הסינית. פעילותם של תאגידים סיניים במדינות MENA מאפשרת למשטר הסיני להעביר

¹⁰³ Isaac B. Kardon, "China's Overseas Base, Places, and Far Seas Logistics," in *The PLA beyond Borders: Chinese Military Operations in Regional and Global Context*, eds. Joel Wuthnow et al. (Washington D.C: National Defense University Press, 2021), 76, <https://ndupress.ndu.edu/Publications/Books/PLA-Beyond-Borders/>.

¹⁰⁴ Ibid, 77.

¹⁰⁵ John Hudson, Ellen Nakashima, and Liz Sly, "Buildup Resumed at Suspected Chinese Military Site in UAE, Leak Says," *The Washington Post*, April 26, 2023, <https://www.washingtonpost.com/national-security/2023/04/26/chinese-military-base-uae/>.

¹⁰⁶ Ibid.

אליהן טכנולוגיות מגוונות, לרבות טכנולוגיות מידע, תחת כיסוי של העברות אזרחיות. הדבר עולה בקנה אחד עם התפיסה הסינית הכוללת של שילוב התחום האזרחי עם התחום הצבאי (MCF).

נספח ג': יחסי סין-איראן בתחומי החלל והסייבר

השותפות של סין עם איראן בתחום החלל חריגה בהיקפה לעומת שותפויותיה של סין עם מדינות אחרות באזור MENA. שותפות זו החלה כבר בשנת 1998, אז חתמה איראן על הסכמי שיתוף פעולה עם רוסיה ועם סין לתכנון לוויינים, לבנייתם ולשיגורם¹⁰⁷. מאז סייעו הסינים לאיראנים בפיתוח לוויינים, בשיגורם לחלל ובהעברת טכנולוגיות וידע לצורך בניית יכולות אשר רלוונטיות לא רק לדיוק בחלל, אלא גם בתחום הטילים¹⁰⁸. בעקבות החלטה 2231 של מועצת הביטחון של האו"ם, אשר אישרה את הסכם הגרעין בין איראן לקבוצת מעצמות משנת 2015 והסירה את הסנקציות הבין-לאומיות על איראן, העברת הנשק מסין לאיראן נעצרה כמעט לחלוטין. החלטה 2231 אסרה על העברת נשק קונבנציונלי לאיראן למשך חמש שנים, עד שהאו"ם יוכל לאשר כי כלל הפעילות הגרעינית של איראן נועדה למטרות שלום.

יחסי סין ואיראן בתחום אבטחת הסייבר התהדקו באופן משמעותי, כולל חיזוק יכולות ההגנה ויכולות המעקב של איראן (בשנת 2012, למשל, סייעו חברות סיניות למשטר האיראני להתחקות אחר אזרחים)¹⁰⁹. מאז התפתח בהדרגה שיתוף הפעולה בין שתי המדינות, וסין ניצלה את החלל שהותירו הסנקציות המערביות על איראן כדי להפוך לשחקנית הבין-לאומית הראשית האחראית על בניית תשתיות הסייבר של איראן¹¹⁰.

¹⁰⁷ John Krzyzaniak, "Part 1: Explainer – Iran's Space Program," *The Iran Primer*, August 9, 2022, <https://iranprimer.usip.org/blog/2022/jun/03/explainer-irans-space-program>.

¹⁰⁸ Arie Egozi, "Iran's Space Program to Accelerate with Support from China and Russia," *Raksha Anirveda*, June 19, 2021, <https://raksha-anirveda.com/irans-space-program-to-accelerate-with-support-from-china-and-russia/>.

¹⁰⁹ Steve Stecklow, "Special Report: Chinese Firm Helps Iran Spy on Citizens," *Reuters*, March 22, 2012, <https://www.reuters.com/article/us-iran-telecomsidUKBRE82L0B820120322>.

¹¹⁰ Ghazal Vaisi, "The 25-Year Iran-China Agreement, Endangering 2,500 Years of Heritage," *Middle East Institute*, March 1, 2022, <https://www.mei.edu/publications/25-year-iran-china-agreement-endangering-2500-years-heritage>.

נספח ד': ייצוא הנשק של סין למדינות המפרץ, לאיראן ולצפון אפריקה

הייצוא הביטחוני של סין למדינות המפרץ

ארצות הברית עודנה ספקית הנשק העיקרית למדינות המפרץ, בעוד שמקומה של סין בהעברת נשק לאזור נותר מזערי יחסית. עם זאת, הערכה זו יכולה להחטיא חלק משמעותי מהתמונה, שכן איכותו של הנשק הסיני עשויה להגדיל באופן ניכר את היקף הייצוא שלו. ייצוא הנשק הסיני למדינות המפרץ מונע בחלקו מהצורך של מדינות אלו לבנות את יכולותיהן הצבאיות במהירות, בייחוד לנוכח הססנותה של ארצות הברית לייצא כלי נשק מסוימים וטכנולוגיות מתקדמות. סין ניצלה זאת בכך שסיפקה למדינות המפרץ טילי קרקע-קרקע, מערכות נשק לייזר מתקדמות ומל"טים חמושים¹¹¹. בנוסף לכך, סין הקימה מיזמים להגברת הייצור המשותף, כמו שיתוף פעולה עם ערב הסעודית לייצור מל"טים מדגם CH ומיזם משותף עימה לתכנון ולייצור מל"טים צבאיים¹¹².

מנקודת מבטן של מדינות המפרץ, לעומת זאת, סין אינה נתפסת כאלטרנטיבה לארצות הברית (בניגוד לנרטיב הרפובליקני האמריקני של "עקירה"), והן מבינות כי אין תחליף אמיתי למטוס ה-F-35 בכל הנוגע לביטחון הלאומי. מדינות המפרץ רואות בסין ספקית של נשק זול, ומסרבות לתפוס את יחסיהן עם ארצות הברית וסין כמשחק סכום אפס, בעוד שארצות הברית מעדיפה להציג את היחסים הללו כמאבק בינארי בינה לבין סין על ההגמוניה באזור¹¹³.

הייצוא הביטחוני של סין לאיראן

סין היא יצואנית נשק ותיקה לאיראן, עוד מימי מלחמת איראן-עיראק בשנות השמונים, במהלכה ציידה את איראן בנשק רב. ייצוא הנשק הסיני לאיראן פסק כמעט לחלוטין בעקבות חתימת הסכם המעצמות על תוכנית הגרעין האיראנית (JCPOA – Joint Comprehensive Plan of Action) בשנת 2015. עם זאת, סין ככל הנראה המשיכה לספק לאיראן טכנולוגיות נגד ספינות, רכבים קרביים משוריינים (Type-86) וטילי כתף (MANPADS) שנים לאחר

¹¹¹ Hiddai Segev and Ofek Riemer, "Not a Flood, but a Rising Current, Chinese Weapons Sales to the Middle East".

¹¹² Helou, "Chinese and Saudi Firms Create Joint Venture to Make Military Drones in the Kingdom."

¹¹³ Remarks by Commodore Gopal Suri, Elrom-Usanas Foundation Dialogue, July 2022.

האמברגו שהטיל האו"ם, תוך ניצול פרצה הקשורה להזמנות שבוצעו לפני שנת 2006¹¹⁴. העברת טכנולוגיות אלה לאיראן, לצד אספקת מערכות טילי קרקע-קרקע אשר חיזקו את יכולותיה של איראן במצרי הרמוז, עלולות להשפיע על חילות אוויר הפועלים באזור.

איראן מהווה נכס מסחרי ואסטרטגי משמעותי עבור סין בשל הפוטנציאל שלה כנתיב יבשתי לצורך גישה סינית לאירופה. בנוסף, איראן עשויה להפוך לשותפה חשובה במקרה של התרחבות פעילות הצי הימי הסיני (PLAN). כך, לדוגמה, נמל צ'בהאר האיראני הפך לנכס של יוזמת "החגורה והדרך" (BRI) כדי להתחבר לנמל גוואדר הפקיסטני תחת הנהגה סינית¹¹⁵. מעורבות זו טומנת בחובה פוטנציאל לספק לסין יכולות איסוף מודיעין והקרנת עוצמה באזור. אף על פי כן, יש לציין כי היקף שיתוף הפעולה בין סין לאיראן מצומצם למדי, וכן קיימת מגבלה מחקרית בבחינת כלל הנתונים הרלוונטיים, שכן חלק מהמידע אינו גלוי בשל הסנקציות האמריקניות על איראן. זאת ועוד, מנקודת מבט סינית, נכון לשנת 2023 נתח השוק האיראני קטן יחסית ומהווה כ-0.5% בלבד מכלל הסחר של סין.

הייצוא הביטחוני של סין לצפון אפריקה

בצפון אפריקה סין נתפסת באופן חיובי כמעצמת-על נטולת היסטוריה קולוניאלית או שאיפות קולוניאליסטיות, עימה ניתן לקיים שיתוף פעולה בונה והוגן. סין מקיימת עם מדינות צפון אפריקה גם שיתוף פעולה צבאי, אשר הולך וגובר בשנים האחרונות¹¹⁶. באמצעות מיזמים משותפים ושיתופי פעולה עם סין, מדינות צפון אפריקה מצמצמות את תלותן במדינות מערביות, מרחיבות את תשתיותיהן הטכנולוגיות ומשפרות את רמת החיים הכוללת בהן.

עד לאחרונה הייצוא הצבאי הסיני לאלג'יריה כלל בעיקר נשק קל, אך בשנים האחרונות הוא גדל בהדרגה הן בהיקפו והן באיכות הנשק. אלג'יריה קיבלה מסין חימוש מתקדם, כגון טילי שיוט נגד ספינות מדגם YJ-12¹¹⁷, טילים נגד ספינות מדגם C-803, מל"טים מסוג CH-4, מערכת מכ"ם פסיבית מסוג DWL-002¹¹⁸, פריגטות מסוג 056 ועוד. רכישת

¹¹⁴ Tuvia Gering and Jason M. Brodsky, "Not 'Business as Usual': The Chinese Military's Visit to Iran," *Middle East Institute*, May 16, 2022, <https://www.mei.edu/publications/not-business-usual-chinese-militarys-visit-iran>.

¹¹⁵ Soroush Aliasgari and Marin Ekstrom, "Chabahar Port and Iran's Strategic Balancing with China and India," *The Diplomat*, October 21, 2021. <https://thedi diplomat.com/2021/10/chabahar-port-and-irans-strategic-balancing-with-china-and-india/>.

¹¹⁶ Dr. Sarah Feuer, "China in North Africa," remarks delivered in the framework of a webinar held between the Elrom Center for Air and Space Studies and the Usanas Foundation, 2022.

¹¹⁷ Yahia H. Zoubir, "Algeria and China: Shifts in Political and Military Relations," *Global Policy* 14, (2022), 63, <https://doi.org/10.1111/1758-5899.13115>.

¹¹⁸ "The Chinese Anti-Stealth DWL 002 Detection System Deployed in Algeria," *MENA Defense*, December 1, 2019, <https://www.menadefense.net/algeria/the-chinese-anti-stealth-dwl-002-detection-system-deployed-in-algeria/>.

ספינות חדשות הכוללות שיפורים ביכולות הגנה אווירית ארוכות טווח (ברמה הטכנולוגית של מערכות S-300 או Patriot) עלולה להשפיע על פעילות חילות האוויר באזור ולחייב התייחסות בפיתוח מערכות התרעה ואמצי נגד (ECM). יצוין כי אלג'יריה נתקלה באתגרים מסוימים בנוגע לאיכות הנשק שיובא מסין, בפרט רחפנים מסוג CH-4, לאחר מספר מקרי התרסקות בשנת 2021.¹¹⁹

בייג'ין רואה במצרים שחקנית משמעותית ביוזמת "החגורה והדרך" (BRI), שכן מיקומה על תעלת סואץ מאפשר לה לשלוט על נתיב סחר מרכזי במסגרת היוזמה. סין ממלאת תפקיד מרכזי בחזון 2030 של נשיא מצרים א-סיסי, שמטרתו ליצור פריצת דרך כלכלית וחברתית במדינה. חברות סיניות השקיעו רבות בפרויקטים ברחבי מצרים, בעיקר בתחומי התשתיות והאנרגיה, וההערכה היא כי בשנת 2021 השקיעה סין במצרים כ-7 מיליארד דולר. סין ומצרים גם עורכות תרגילים צבאיים משותפים בים האדום. מאז שנות האלפיים התמקד הרכש המצרי מסין במל"טים חמושים, שבטווח הקרוב אינם מציבים אתגר משמעותי לחילות האוויר הפועלים באזור.¹²⁰

¹¹⁹ "Chinese CH-4B Drones Keep Crashing in Algeria for Technical Fault," *Global Defense Corp*, March 11, 2021, <https://www.globaldefensecorp.com/2021/03/11/chinese-ch-4b-drones-keep-crashing-in-algeria-for-technical-fault/>.

¹²⁰ Hiddai Segev and Ofek Riemer, "Not a Flood, but a Rising Current, Chinese Weapons Sales to the Middle East."

נספח ה': שותפויות ביטחוניות בין סין ובין מדינות MENA

סין ואיראן חתמו על הסכם שיתוף פעולה אסטרטגי, המוערך ב-400 מיליארד דולר, לתקופה של 25 שנים. בשל חשאייות ההסכם, לא ברור מה תהיינה ההשקעות העיקריות של סין במדינה ואיזה סכום יוקצה לייצור נשק, לתשתיות או לתוכנית הגרעין של איראן.¹²¹

ראוי לציין את שיתוף הפעולה ההולך וגובר בין סין, רוסיה ואיראן, הן בזירה הגלובלית והן בזירה האזורית, כפי שמעידים התרגילים הצבאיים המשותפים שערכה סין עם איראן ורוסיה באזור MENA. סין ואיראן עורכות תרגילים צבאיים משותפים החל משנת 2014, אז ביצעו תרגיל ימי משותף בשטח איראן.¹²² ההסכם האסטרטגי שנחתם בין שתי המדינות בשנת 2021 עשוי להרחיב את שיתוף הפעולה הצבאי ביניהן, בפרט בתחום התרגילים המשותפים.¹²³ לדוגמה, בחודש מרץ 2023 ערכו סין, איראן ורוסיה תרגיל צבאי משותף במשך חמישה ימים במפרץ עומאן.¹²⁴ תרגילים משותפים אלה נועדו להפגין כוח ולהרתיע את ארצות הברית ובעלות בריתה באזור. שיתוף פעולה זה גם עשוי לחזק את מעמדה האסטרטגי של איראן במפרץ הפרסי, שם נצפתה פעילות איראנית גוברת, לרבות יירוט מל"ט RQ-4 Global Hawk, תקיפת מתקני הנפט של חברת עראמקו והפרעה לספינות השטות בנתיבי הסחר במפרץ. סין ערכה תרגילים צבאיים גם עם ערב הסעודית, שמטרותיהם העיקריות הן שיפור שיתוף הפעולה הצבאי בין המדינות, חיזוק יכולות לוחמה בטרור וקידום יכולות הגנתיות לשם השגת יציבות אזורית.¹²⁵

¹²¹ Remarks by Maj. Gen. Rajiv Narayanan, Elrom-Usanas Foundation Dialogue, July 2022.

¹²² Hiddai Segev, "China and Iran: Resurging Defense Cooperation?" *INSS*, May 10, 2021, <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2021/05/special-publication-100521.pdf>.

¹²³ "Iran and China: Military Ties," *The Iran Primer*, June 28, 2023, <https://iranprimer.usip.org/blog/2023/jun/28/iran-china-military-ties>.

¹²⁴ Dion Nissenbaum and Chun Han Wong, "China, Russia, Iran Hold Joint Military Drills in Gulf of Oman," *The Wall Street Journal*, March 15, 2023. <https://www.wsj.com/articles/china-russia-iran-hold-joint-military-drills-in-gulf-of-oman-aba5f55e>.

¹²⁵ Yoel Guzansky and Assaf Orion, "Slowly but Surely: Growing Relations between Saudi Arabia and China," *INSS Insight* no. 891, January 29, 2017, <https://www.inss.org.il/publication/slowly-surely-growing-relations-saudi-arabia-china/>.

ISBN 978-965-93098-4-9

9 789659 309849